

**T.C.
ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI**

**TÜRKÇEDE İYELİK EKİ ALAN FİİLİMSİLERİN BAĞLANDIĞI
FİİLLERİN ÖZELLİKLERİ VE SINIFLANDIRILMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Leyla YER DÜZCAN

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Çağlayan YILMAZ**

ARTVİN - 2025

**T.C.
ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI**

**TÜRKÇEDE İYELİK EKİ ALAN FİİLİMSİLERİN BAĞLANDIĞI
FİİLLERİN ÖZELLİKLERİ VE SINIFLANDIRILMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Leyla YER DÜZCAN

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Çağlayan YILMAZ**

ARTVİN - 2025

TEZ BEYANNAMESİ

Artvin oruh Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-ğretim ve Sınav Yönetmeliği'ne göre hazırlamış olduğum ‘‘Türkçede İyelik Eki Alan Fiilimsilerin Bağlandığı Fiillerin zellikleri ve Sınıflandırılması’’ adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kğıt ve elektronik kopyalarının Artvin oruh Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-ğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca gereğini arz ederim.

- ☐ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim sadece Artvin oruh niversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin ay süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu srenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

...../...../.....

Leyla YER DÜZCAN

T.C.
ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

Dr. Öğr. Üyesi Çağlayan YILMAZ danışmanlığında, **Leyla YER DÜZCAN** tarafından hazırlanan çalışma **19/03/2025** tarihinde aşağıdaki jüri tarafından **Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalında oybirliği** ile yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan	:Prof. Dr. Vafa SAVAŞKAN	İmza:.....
Jüri Üyesi	:Dr. Öğr. Ü. Çağlayan YILMAZ	İmza:.....
Jüri Üyesi	:Doç. Dr. Ahmet KARAKUŞ	İmza:.....

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir.

....../....../2025
Prof. Dr. Mustafa Çağatay KORKMAZ
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

TEZ BEYANNAMESİ	I
TEZ KABUL TUTANAĞI	II
İÇİNDEKİLER.....	III
KISALTMALAR.....	V
ÖZET	VI
ABSTRACT	VII
ÖNSÖZ	VIII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İYELİK EKİYLE ÇEKİMLENEBİLEN FİİLİMSİLER

1.1. YALIN HÂL.....	6
1.1.1. -mA + iyelik eki + yalın hâl:	6
1.1.2. -DIK/-AcAK + iyelik eki + yalın hâl:.....	8
1.2. BELİRTME HÂLİ	9
1.2.1. -mA + iyelik eki + belirtme hâl eki:.....	9
1.2.2. -DIK/-AcAK+ iyelik eki + belirtme hâli eki:	12
1.3. YÖNELME HÂLİ	15
1.3.1. -mA+ iyelik eki + yönelme hâli eki:	15
1.3.2. -DIK/-AcAK+ iyelik eki + yönelme hâli eki:.....	17
1.4. BULUNMA HÂLİ	20
1.4.1. -mA+ iyelik eki + bulunma hâli eki:	20
1.4.2. -DIK/-AcAK+ iyelik eki + bulunma hâli eki:.....	21
1.5. AYRILMA HÂLİ	24
1.5.1. -mA+ iyelik eki + ayrılma hâli eki:.....	24
1.5.2. -DIK/-AcAK + iyelik eki + ayrılma hâli eki:	25

1.6. EDATLAR.....	27
1.6.1.-mA + iyelik ekleri + hâl eki + edat:	28
1.6.2.-DIK/-AcAK+ iyelik ekleri + hâl eki + edat:.....	28

İKİNCİ BÖLÜM

İSİM ÇEKİMİNİ KABUL EDEN FİİLİMSİLERİN KULLANIMI İLE İLGİLİ KAZANIMLAR

2.1. TÜRKÇE ÖĞRETİMİ.....	30
2.2. İSİM ÇEKİMİNİ KABUL EDEN FİİLİMSİLERİN KULLANIMININ TÜRKÇE ÖĞRETİM PROGRAMLARIYLA İLİŞKİSİ	33
2.3. “-MA + İYELİK EKİ + HÂL EKİ” YAPISININ KULLANILDIĞI KAZANIMLAR.....	34
2.3.1. B1 Seviye Kazanımlar	34
2.3.2. B2 Seviye Kazanımlar	37
2.3.3. C1 Seviye Kazanımlar	41
2.4. “-DIK/-ACAK + İYELİK EKİ + HÂL EKİ” YAPISININ KULLANILDIĞI KAZANIMLAR.....	45
2.4.1. B1 Seviye Kazanımlar	45
2.4.2. B2 Seviye Kazanımlar	47
2.4.3. C1 Seviye Kazanımlar	50
SONUÇ	55
KAYNAKLAR.....	58
ÖZGEÇMİŞ	60

KISALTMALAR

DAOBM	: Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
TİKA	: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı
TMVP	: Türkiye Maarif Vakfı Programı
TÖMER	: Türkçe Öğretim Merkezi
Vb.	: Ve benzeri
YÖK	: Yükseköğretim Kurulu
YTB	: Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

ÖZET

TÜRKÇEDE İYELİK EKİ ALAN FİİLİMSİLERİN BAĞLANDIĞI FİİLLERİN ÖZELLİKLERİ VE SINIFLANDIRILMASI

Bu çalışmaya, iyelik ekiyle çekim kabul eden fiilimsiler ele alınmıştır. İsim-fiil “-mA” eki ile sıfat-fiil eki olan “-DIK /-AcAK” eklerinin iyelik ve hâl çekimlerinin bağlandıkları fiilleri; özellikleri bakımından incelemek, sınıflandırmak ve Türkçeyi yabancı dil olarak öğretenlere veri sunmak amaçlanmıştır.

Giriş bölümünde fiillerin genel özelliklerinden bahsedilmiş, fiilde kip, fiilde zaman, fiilde kişi ve fiilde görünüş kavramları tanıtılmıştır. Bunun yanında çekimsiz fiil hakkında da bilgi verilmiştir. Birinci bölümde çekimsiz fiillere gelen bu eklerin işlevi belirlenmiştir. Sonrasında bu eklerin kullanım örnekleri Türkçe Ulusal Derlemi kullanılarak araştırılmıştır. Örneklerin yanı sıra isim fiil eki olan “-mA” ve sıfat-fiil eki olan “-DIK/-AcAK” eki arasındaki anlamsal farklılıklar ortaya konulmuş ve bir sınıflama yapılmıştır.

İkinci bölümde ise Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde “-mA+ iyelik eki + hâl eki” ve “-DIK /-AcAK+ iyelik eki + hâl eki” yapılarının kullanım örnekleri incelenmiştir. Türkçenin yabancılara öğretim programı kısaca açıklanmıştır. B1, B2 ve C1 seviyesindeki kazanımlar incelenmiştir. Bu seviyelerde yer alan “-mA+ iyelik eki + hâl eki” ve “-DIK/-AcAK+ iyelik eki + hâl eki” yapılarıyla ilişki kuran kazanımlar belirlenmiş ve listelenmiştir. Yabancılara Türkçe öğretiminde kullanılan ders kitapları incelenerek bulunan örnekler ek yapılarına ve dil seviyelerine göre tasnif edilmiştir.

Sonuç bölümünde ise “-mA + iyelik eki + hâl eki” ve “-DIK/-AcAK+ iyelik eki + hâl eki”nin bağlandığı fiillerin özellikleri belirtilmiştir. Bu iki ek yapısının farklılıkları belirtilmiş ve Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenler için daha sistematik bir öğretim yöntemi önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yabancılara Türkçe öğretimi, iyelik ekleri, hâl ekleri, fiilimsi yapıları, dil eğitimi.

ABSTRACT

CHARACTERISTICS AND CLASSIFICATION OF VERBS FOLLOWED BY VERBAL NOUNS WITH POSSESSIVE SUFFIXES IN TURKISH

This study examines and classifies Turkish verbs that take the nominalizing suffix "-mA" or the participial suffixes "-DIK / -AcAK," followed by possessive and case suffixes, to facilitate their acquisition by learners of Turkish as a foreign language. The research focuses on identifying the general characteristics of verbs used with these suffix combinations and utilizing their semantic properties to enhance language instruction.

The introduction provides an overview of verb characteristics, including modality, tense, person, and aspect, and introduces the concept of non-finite verbs. The first section examines the functions of these suffixes when attached to non-finite verbs, drawing on examples from the Turkish National Corpus. The study analyzes the semantic distinctions between the nominalizing suffix "-mA" and the participial suffixes "-DIK / -AcAK" and proposes a functional classification of these forms based on these distinctions.

The second section investigates the use of "-mA" and "-DIK / -AcAK" combined with possessive and case suffixes in teaching Turkish as a foreign language. It briefly outlines the Turkish language curriculum for foreign learners and analyzes the learning outcomes related to the target structures ("-mA+ possessive suffix + case suffix" and "-DIK / -AcAK + possessive suffix + case suffix") at the B1, B2, and C1 proficiency levels. The study then analyzes widely used textbooks for teaching Turkish as a foreign language, classifying examples based on their morphological structure and target proficiency level.

The conclusion synthesizes the key characteristics of verbs that take the target suffix combinations and underscores the distinctions between the two structures. It then proposes a more systematic approach for teaching these forms to learners of Turkish as a foreign language.

Keywords: Teaching Turkish as a foreign language, possessive suffixes, case suffixes, verbal structures, language education.

ÖNSÖZ

İnsanlar var oluşlarından beri içinde bulundukları çevreyi anlamlandırmak için çaba harcamıştır. Bu anlam çabası insanları başka insanlarla iletişim kurmaya, etrafında bulunan her varlığı ve yaptıkları her faaliyeti bir sözcükle karşılamaya yönlendirmiştir. Bu arayış sonucunda çeşitli sözcükler ortaya çıkmış ve diğer insanlarla iletişim kurmak için bu sözcüklerden yararlanma ihtiyacı oluşmuştur. Dili oluşturan sözcüklerden kimi bir hareket bildirirken kimi bir varlığa isim olmuştur.

İşi, oluşu ve hareketi bildiren fiiller, isimlerle ilişki kurduğunda anlam kazanır. Fiillerin yanı sıra cümlede yargı bildiren, hâlâ fiil özelliğini devam ettiren ancak tek başına yüklem olamayan çekimsiz fiiller de bulunur. Bu çekimsiz fiiller, çeşitli yapım ekleri olarak fiillerle bağlantı kurar ve cümlede çeşitli görevlerde kullanılır.

Türkçeyi ana dili olarak öğrenen bir birey, bu eklerin görev ayrımını zorlanmadan yapabilir ve çekimsiz fiili uygun fiile bağlayarak anlamca doğru bir cümle kurabilir. Ancak Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen bir birey, bu eklerin görevlerini karıştırabilir. Anlam açısından yanlış cümleler kurabilir.

Bu çalışmanın amacı “-mA” eki ile sıfat fiil eki olan “-DIK /-AcAK” ekleri + iyelik eki + hâl eki” yapısının hangi fiillere bağlandıklarını tespit etmek, bu fiillerin özelliklerini belirlemek ve bu fiiller için bir sınıflama oluşturmaktır. Ayrıca yapılan bu çalışma ile yabancılara Türkçe öğretiminde bu eklerin ayrımının da kolaylıkla verilmesi amaçlanmıştır.

Giriş bölümünde önemli kavramlar açıklığa kavuşturulmuştur. Birinci bölümde “*Türkçe Ulusal Derlemi*”nden yararlanılarak yukarıda bahsedilen ek yapılarının kullanıldığı örnekler incelenmiş, bu örneklerin bağlandığı fiiller ve onların ortak noktaları tespit edilmiştir. Bu tespit edilen fiillerle ilgili örnek kullanımlar örnekleme metodu kullanılarak çalışmaya eklenmiştir.

İkinci bölümde Yabancılara Türkçe öğretimi ile ilgili kısaca bilgi verilerek bu konunun inceleneceği dil seviyeleri B1, B2 ve C1 olarak belirlenmiştir. Ardından “*Türkiye Maarif Vakfı*”nın yayınladığı dil becerileri ve kazanımlar incelenmiştir.

“-mA” eki ile sıfat fiil eki olan “-DIK /-AcAK” ekleri + iyelik eki + hâl eki”nin ilişki kurduğu fiillerle ilgili olan kazanımlar belirlenmiştir. Bu kazanımların yer aldığı örneklerin

bulunması için Yedi İklim B1, B2, C1; Gazi Üniversitesi B1, B2, C1; Yeni Hitit B1, B2-C1 seviyelerindeki ders kitapları taranmış ve belirlenen kazanımlarla ilgili örnekler çalışmaya eklenmiştir.

Sonuç bölümünde ise “-mA” eki ile sıfat fiil eki olan “-DİK /-AcAK” ekleri + iyelik eki + hâl eki” yapılarına bağlanan fiiller; onların ortak veya farklı yönleri, fiillerle kurdukları anlam ilişkileri analiz edilmiştir. Ortaya çıkan sonuçlar, yabancılara Türkçe öğretiminde belirlenen çeşitli kazanımlarla ilişkilendirilmiştir.

Çalışma süreci boyunca her koşulda fikirlerini, bilgi birikimini ve motive edici düşüncelerini benden esirgemeyen, daima disiplinli ve düzenli çalışmaya yönlendiren danışmanım Dr. Öğr. Üyesi. Çağlayan YILMAZ’a ve başta eşim olmak üzere maddi, manevi destekleri ile yanımda olan aileme teşekkür ederim.

Leyla YER DÜZCAN

ARTVİN 2025

GİRİŞ

Her dilde insan kendisini cümlelerle ifade eder. Cümleyi oluşturan birimler sözcüklerdir. Türkçede sözcükleri tür bakımından temelde isim ve fiil olarak iki gruba ayırabiliriz. İsimler tek başlarına bağımsız özelliktedir ve bir anlam ifade ederek varlığa, kavrama, duruma ad olabilir. Türkçede sözcük türü olan sıfat, zamir, edat vb.yi isim cinsinden sözcükler olarak kabul edebiliriz. Diğer kelime grubu olan fiiller ise bir iş, oluş ve kılış bildirirler.

Korkmaz'a (2014: 487) göre fiiller, karşıladıkları hareketler ile zaman ve mekân kapsamı içinde somut ve soyut nesne, kavramlarla ilgili her türlü oluş, kılış, kılınış ve durumları bildirirler: *sev- değiş- koş-vb.* Ona göre isimler, gramer bakımından bağımsızdır ama fiiller bağımlı sözcüklerdir. Fillerin karşıladıkları işler ancak isimlerle ilişki kurduğunda anlam kazanır. Buna rağmen fiiller, isimlerden anlam ve çekim yönüyle ayrılır. Yine Korkmaz'a (2014: 487) göre fiiller, adlara bağlı olarak ortaya çıkan iş, oluş ve durumları anlatır. Fiiller, adlarla bağlantı kurmak için çekime girmelidir. Çekimli bir fiilde kip, zaman, kişi ve görünüş kavramları bulunur. Çekimlenen fiiller, çeşitli ekler ile genişletilerek cümle içinde ad, sıfat ve zarf görevinde kullanılabilir.

Banguoğlu (1990: 408) ise fiilleri daha çok çekim yönüyle isimlerden ayırır. Fiilleri olup bitenin niteliğine göre adlandırır. Ona göre fiiller kip, zaman ve görünüş ile şahıs bakımından çekimlenirler. Üstünoğlu'ya (2005: 189) göre bir fiilin çekimli olabilmesi için hareket, hareketin zamanı, hareketin şekli, hareketi yapan gibi ögeleri barındırması gerekir. Fiil hareketin kendisidir. Kip ise fiilin zamanını ve şeklini bildirir. Fiilde işi yapan ek ise şahıs eki olarak belirtilir. Özdemir (1967: 176-178) fiil çekimini, fiil kök ve gövdelerinin isimlere bağlanırken girdikleri kalıp ve biçimlenme ile açıklamaktadır.

Fiil çekimi konusundaki bir diğer görüş Akerson & Özlü'e aittir. Akerson & Özlü'e (2015: 46-49) göre fiil çekimlenirken kip, zaman, görünüş ve kişiye göre hareket edilir. Kipte olasılık-kesinlik, kişide teklik-çokluk ve hatip-muhatap-mevzu, zamanda geçmiş-şimdi, görünüşte tamamlanma-devam etme veya tekrar etme-tekrar etmeme karşıtlıkları konu edilir.

1. Fiilde Kip

Türkçede kip; çekimli fiilin bildirdiği oluş ve kılışın, konuşan, dinleyen veya kendisinden söz edilen şahıslar açısından ne biçimde olacağını gösteren kategori olarak tanımlanır (Korkmaz, 2003: 148). Dilaçar, kipi fiilin hangi psikolojik koşullar altında meydana geldiğini bildiren bir dilbilgisi kategorisi olarak tanımlar. Ona göre bu kategoride fiili gerçekleştirenin ruh durumu, kişisel duyguları, niyeti, isteği ifade edilir (Dilaçar,1971: 106).

Türkçede kipleri “bildirme kipleri” ve “tasarlama kipleri” olarak ikiye ayıran Korkmaz’a (2014: 517) göre kip, zaman ve şekil kavramları temelde farklı şeylerdir. Buna rağmen zaman ile birleşmeden kendi anlamını veremediği için zaman ve kip kavramı iç içe girmiştir. Dolayısıyla kip kategorisinin içeriği şekil ile zaman kavramının birleşimi olarak kabul edilebilir. Özil (1994: 113) kip kavramını bir kişinin bir şey aktarırken söylediğini tarafsız ya da yorum katarak aktarması olarak açıklar ve Türkçede kipsel anlatımlarının fiillere getirilen çekim ekleriyle sağlandığı sonucuna ulaşır. Türkçede kipler son eklerle işaretlenirken Almanca, İngilizce gibi Hint-Avrupa dillerinde kip, yardımcı fiillerle ifade edilir.

2. Fiilde Zaman

Zaman, başı ve sonu belli olmayan bir kavramdır. İnsanlar yıllar içinde bu soyut süreci anlamlandırmak için belli bölümlere ayırma ihtiyacı duymuştur. Zaman genelde geçmiş, şimdi ve gelecek olarak bölünür. Türkçedeki zaman ekleri sınıflaması buna göre yapılmıştır. Geçmiş zaman, işin yapıldığı ana kadar olan bölümü kapsar. Şimdiki zaman işin yapıldığı andır. Gelecek zaman ise gelecekte yaşanması muhtemel veya tasarlanmış olaylar içindir.

Zaman kavramının sözlük anlamına bakıldığında bir işin, oluşun içinde geçtiği, geçeceği veya geçmekte olduğu süre olarak tanımlanmaktadır (Türkçe Sözlük, 1998: 2495). Zaman ulamını Korkmaz (2014, 517); fiilin gösterdiği oluş ve kılışın, başı ve sonu belli olmayan zaman çizgisinin neresinde gerçekleştiğini bildiren bir dil bilgisi kavramı olarak açıklamaktadır. Bu zaman ögesi birtakım eklerle veya açığa vurulmamış zaman ögesi taşıyan kiplerle belirtilir. Zaman kavramı Üstünova’ya (2005:187-189) göre fiil çekiminin gerçekleşmesi için gereken en önemli unsurlardan biri olarak nitelendirilmiştir. Üstünova zaman eklerinin görevini, çekimlenmiş fiilde soyut olarak bulunan zaman

anlamını çeşitli ekler kullanarak somutlaştırmak olarak açıklamıştır. Çekimli veya çekimsiz, kök veya gövde hâlinde her fiilin içinde zaman kavramı bulunabilir.

Ayrıca Üstünova (2005: 187-189), zaman eklerinin kip ve görünüş bildirme gibi işlevi olduğuna değinir. Ona göre görünüş bakımından bitmemiş fiillerde zaman kavramı bitmiş fiiller kadar net tanımlanmış değildir.

Fiil çekiminde şekil ve zaman iç içe girdiği için zaman ve kip ayrımında ihtilaflar vardır. Bildirme kiplerinin zaman bildirdiği kabul edilir ancak dilek kiplerinin zamanı bildirme konusu tartışmalıdır. Bazıları dilek kiplerini de bildirme kipine dâhil etmektedir. Bu konu hakkında Banguoğlu geçmiş, şimdi ve gelecek bildiren üç ana zamandan oluşan beş kip bulunduğunu belirtir. Ona göre bu beş kip asıl zaman kiplerini oluşturur. Belli bir zaman içinde oluşan asıl zaman kiplerine bir kişiye ait yönelim ifade eden uyarı kipleri eklenir. Böylece Türkçede dokuz kip bulunur. Banguoğlu, kip eklerinde de zaman anlamı olduğu kanaatindedir (Banguoğlu,1990: 442-443). Özdemir'e (1967: 186) göre ise dilek kipleri, ortaya çıkması istenen işleri tasarlama ve dilemek içindir. Dilek kiplerinde doğrudan olmasa bile dolaylı olarak zaman anlamı vardır.

3. Fiilde Görünüş

Görünüş kavramı Türkçede fiillerin belirttiği oluşların süresi, gelişmesi ve bitmesiyle ilgili bütün biçimleri kapsayan; niyet, sürerlik, yeterlik, sıklık, bitmişlik, olumsuzluk vb. kavramları bildiren dilbilgisi kategorisidir. Fiil çekiminde görünüşün sıklıkla zaman ile karıştırıldığını tespit eden Gündüz, görünüşü fiillerin bitmişlik-bitmemişlik karşıtlığından ortaya çıkan bir kategori olarak nitelendirir (Gündüz, 2021: 42).

Korkmaz (2014: 522-523), görünüşten bahsedilebilmesi için kip ve kişi eki alarak çekime giren ve yargı bildiren bir fiil olması gerektiğini savunur ve görünüşte biçim ve zamanı içeren eklerin asıl işlevinden sapıp öznenin tercihinin ifadesine dönüştüğünü belirtir. Taylan(1993: 162) görünüş kavramını benzer şekilde tanımlamıştır. Ayrıca görünüş karşıtlıklarından bahseder. İşin bitmiş ve sonucunun belli olduğu durumlarda bitmişlik görünüşünde olduğunu belirtir. İşin hâlâ devam etmesi durumunda bitmemişlik görünüşü söz konusudur.

4. Fiilde Kişi (Şahıs)

Bitmiş bir fiilde kip, zaman ögeleri dışında cümledeki fiilin belirttiği iş, oluş ve kılışın kim veya kimler tarafından yapıldığını belirten kişi ögesi de yer alır. Sıralama olarak fiilde kip ve zaman ekinden sonra gelir. Cümlede işi gerçekleştiren özne, cümlede bahsedilmese bile kişi ekine getirilen ekten anlaşılabilir. Türkçede fiil çekiminde üçü teklik ve üçü çokluk altı adet şahıs çekimi bulunur. Ergin; şahıs zamiri kökenli, iyelik eki kökenli ve emir ekleri olarak iç tip şahıs eki olduğunu belirtmiştir (Ergin, 1993: 268-272).

Özdemir, fiil çekiminde işi yapan, gerçekleştiren ifade etmek için şahıs eki kullanıldığını belirttikten sonra fiillerin dilde kullanım alanına çıkması için onların kişi eki alarak yüklem olması gerektiğini vurgulamıştır. Kip ve zaman ekleriyle gövde hâline gelen fiil, kişi eki alarak yüklem olur. Bu yüzden kişi ekinin yüklem eki olarak temel alınması gerektiğini savunur (Özdemir, 1967: 182-185). Yılmaz'a göre cümlelerin varlığı için yüklem zorunludur. Yüklem ise çekimli bir fiil olmak zorundadır. Fiiller kip, görünüş ve zaman kategorisini işaretleyen bir ekin ardından şahıs kategorisini işaretleyen bir ekle yüklem olurlar (Yılmaz, 2024: 474).

5. Çekimsiz Fiiller

Oluş, durum, kılış ve bildirdikleri; olumlu ve olumsuz biçimleri bulunduğu için fiil özelliği taşıyan ancak çekime girmedikleri için isimlere dâhil olan fiil biçimleri vardır. Bu çekimsiz fiiller, cümlede isim, sıfat ve zarf görevinde kullanılabilirler. Bazıları isimlere gelen iyelik eklerini alabilirler ve cümlelerin bir ögesi olabilirler. Deny çekimsiz fiilleri, isim görevinde kullanılan fiiller olarak tanımlar. Fiilin kendi görevini ifade etmekten çok, gerektiğinde ismin aldığı ekleri de alarak işin adına dönüştüğünü belirtir (Deny, 2012: 396).

Banguoğlu'na(1990: 410) göre fiil kök veya gövdelerinden özel eklerle yapılan fiil türemeleri, fiilin isimleşmiş hâlidir ancak fiil olmasına rağmen bitmemiş işi belirttiği için bu ekler fiili isimleştirir. Üstünoğlu (1993: 191) ise zaman ve şahıs eki almamış fiillerin, sözcük grubu kurma özelliğine sahip olduklarını belirtir.

Korkmaz (2014: 747), böyle fiilleri söz dizimi içindeki işlevine göre isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil olmak üzere üçe ayırmıştır. Bu çalışmada isim-fiil eklerinden *-mA*, sıfat eklerinden *-DIK* ve *-AcAK* ekleri incelenecektir. Korkmaz'a göre *-mA* fiilimsi eki, fiilin

gösterdiği oluş, kılış ve durumları yalın birer iş olarak belirten adlar yapar. -mA eki fiildeki oluş ve kılışı bir iş adına dönüştürme özelliği taşır, bağlandığı fiilleri soyut bir kavrama dönüştürür: *Yakıştırma, alma, açma, bakışma, çarpışma* (Korkmaz, 2014: 159)... Sıfat fiil eklerinden olan -AcAK eki fiillere gelerek sıfat tamlaması oluşturur. -AcAK ekiyle kurulan sıfat- fiil grubu isimler önünde niteleme sıfatı görevindedir: alacak mal vb. yatacak yer. Korkmaz,-AcAK ol- yardımcı fiiliyle kurulan birleşik fiillerin olduğunu ve bu kalıbın düşünce ve niyet bildirdiğini aktarır: alacak ol-, gitmiş ol- (Korkmaz, 2014: 200).-DIK eki fiile bağlanarak çekimsiz fiil oluşturur. Yalın, ad tamlaması veya grup olarak bulunabilen -DIK eki iyelik eki alarak geçici isim oluşturabilir. Cümledeki kelimelerin söz dizimine göre özne, nesne veya tümleç görevinde kullanılabilir. Anlam olarak geçmiş zaman bildirir (Korkmaz,2014: 788).

Bazı çekimsiz fiiller isim çekimine girebilirler. Deny, iyelik ve hâl eklerini alabilen çekimsiz fiilleri üçe ayırır: fiil adı, ad-fiil, fiil adı olarak kullanılan -DIK'lı ve -AcAK'lı fiiller. Ona göre birinci grupta bahsedilen fiil adı -mAK ekinden oluşur. Bu eki alan çekimsiz fiil, iyelik eki alamaz ve tek başına zaman belirtmez. Deny'nin bahsettiği ikinci grup olan ad-fiil kendi başına zaman kavramı içermemesine rağmen asıl işe ad olurlar: *sev-me-m*.-mA eki ile oluşturulan çekimsiz fiillerde, zaman bildirmekten ziyade o varlığın adı olma görevini üstlenir. -DIK/-AcAK ekleri ise eklendiği fiile kendiliğinden bir zaman anlamı katar. -DIK ekini alan iş adları bitmiş veya başlamış fiiller için kullanılır: *sevdiğim insan, uyuduğum zaman*.-AcAK eki ise gelecekte tasarlanmış, planlanmış imkânlar içinde yapılma ihtimali olan fiilleri bildirir: *geleceğim zaman* (Deny, 2012: 397- 405).

BİRİNCİ BÖLÜM

İYELİK EKİYLE ÇEKİMLENEBİLEN FİİLİMSİLER

Çekimsiz fiiller, söz dizimi içindeki işlevine göre isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil olarak üç ayrı başlıkta sınıflandırılır. Bu çalışmada, isim-fiil eklerinden *-mA*, sıfat-fiil eklerinden *-DIK* ve *-AcAK* eklerinin iyelik ekli çekimleri incelenmiştir. Bu çekimler hâl eklerine göre sınıflandırılmıştır.

1.1. YALIN HÂL

1.1.1. *-mA* + iyelik eki + yalın hâl:

Bu yapıyla oluşturulan ifadeler özne olarak kullanılır. Bu öznelerin bağlandıkları yüklem fiil değil, isim olurlar. Ancak böyle öznelerin fiile bağlandığı da olur. Bu fiiller daha çok durum fiilidir: *yet-*, *gerek-*, *isten-*, *hedeflen-*, *kararlaştırıl-*, *öngörül-*, *şekillen-*, *icap et-*, *kolay ol-*, *mümkün ol-*, *tavsiye olun-*.

Tespit edilen durum fiilleri genellikle edilgen çatılıdır. Bu durum şaşırtıcı değildir çünkü öznedeki ifade sonuçta bir fiilimsidir. Böyle bir öznenin, bağlı olduğu fiili gerçekleştirmesi söz konusu olamaz.

Şuurdan yoksun bir millet olarak yetiş-memiz hedeflen-di (URL-1).

Bu konferansta, dünya çapında haber dağılımı ve akışının yeniden düzenlenmesi ve bağlantısız ülkelerin ortaklaşa bir haber ajansı kur-maları isten-miştir (URL-1).

Kim kazanırsa önce o tarafın tekkesine konuk ol-mamız kararlaştırıl-dı (URL-1).

Yıl ortasında yapılan toplantılarda veya CEO konferanslarında ele al-maları öngörül-mektedir (URL-1).

Şirketlerin çıkarttığı yeni ürün potansiyeline göre büyü-meleri şekillen-iyor (URL-1).

Yazının geri kalanını tok karnına oku-manız tavsiye olun-ur (URL-1).

Türkçede *ol-* yardımcı fiiliyle kurulan birleşik fiiller de edilgendir.

Şimdi gelmeyi düşünmüyorum, çünkü alış-mam kolay ol-maz (URL-1).

*Bu şekilde tüm trafik o bilgisayar üzerinden geçeceği için her şeyi izle-
meniz mümkün ol-abilir (URL-1).*

Bazı fiiller edilgenlik eki almadıkları hâlde edilgen anlam taşıyabilirler.

Olayı hisset-mem gerek-ir (URL-1).

Derhal evlenip hareket et-memiz icap ed-iyordu (URL-1).

*Az önce bebekler konusunda verdiğim örnek gibi, onları sevdiğimizi bizim bil-
memiz yet-mez (URL-1).*

Bununla birlikte böyle öznelere bağlandığı birkaç adet oluş fiili de tespit edilmiştir:
ol-, kolaylaş-.

Üniversitenin şimdiki konumuna gel-mesi onun sayesinde ol-du (URL-1).

*Tahmin edeceğiniz gibi, her şeyin içindeki gerçekleri görebilirsanız, doğruyu bul-
manız kolaylaş-ır (URL-1).*

Durum fiili gibi görünen, ancak oluş fiili olan bir kullanım da tespit edilmiştir.

*Mevcut sistemde bankaların şirketlerin iflasına yönelik mahkeme kararı al-
maları zaman al-maktadır (URL-1).*

İş fiili gibi görünen, ancak oluş fiili olan bir kullanım da tespit edilmiştir.

*İşte Vasili'nin yüreğine bu sus-maları kurt düşür-müştü. (< İşte Vasili'nin
endişelenmesine bu sus-maları sebep ol-muştu (URL-1).*

Deny'e (2012: 401) göre -mA eki bazen asıl işi belirtirken dönüşlülük anlamı
bildiren bir iyelik eki ile birlikte yer alır. Aşağıda dönüşlülük anlamı veren farklı iyelik
ekleri sıralanmıştır. Buradaki -mA eki işin ne zaman yapıldığı hakkında bilgi
vermemektedir. Fiilimsinin aldığı ekle sadece işi yapan kişiler hakkında bilgi
verilmektedir.

*Daha önce "Şimdi gelmeyi düşünmüyorum, çünkü alış-mam kolay ol-maz" demiştin
(URL-1).*

Üniversitenin şimdiki konumuna gel-mesi onun sayesinde ol-du (URL-1).

*Cinayet şekillerine dikkat ettiğimizde, ani hiddetleri hisset-
memiz mümkündür(<mümkün ol-) (URL-1).*

Ev telefonumu öğrenmeniz kolay olabilir. Ama adresimi bul-manız düşündürücü (URL-1).

Şam için büyük yaşta ol-maları gerek-iyor (URL-1).

1.1.2.-DIK/-AcAK + iyelik eki + yalın hâl:

-DIK eki geldiği fiildeki işin yapıldığını, bittiğini belirtir. Zaman olarak işin geçmiş zamanda yapıldığını, görünüş olarak işin tamamlandığını bildirir. Cümlede geldiği fiildeki aldığı kişi eklerine göre cümle içerisinde farklı görevlerde kullanılır.

Habercilik mesleğini yoğun yaşamayı öğret-tiğin yet-medi, şimdi de yoğun bakımda yaşamayı mı öğretmek niyetin (URL-1)?

Bırakıp gid-iyor gönül ver-diğin. Gerçeğin yalandan farkı var mı ki (URL-1)?

Onlara hep şöyle demek isterim ama susarım: “De-diğiniz doğru olabil-irdi, eğer amcam, babam olsaydı (URL-1)”

Mimarbaşının delir-diği açığa çık-tı (URL-1).

Bununla birlikte kararın şimdilik Yunanistan ve Belçika tarafından engellen-diği belirtil-iyordu (URL-1).

Ovanın öbür ucundaki dağların üzeri bulutlarla kaplıydı. Orada yağmur yağ-dığı belli ol-uyordu (URL-1).

İki hafta önceki olaylarda dur ihtarına uyma-dığı ileri sürül-en araçtakiler vurulmuştu (URL-1).

Bu kişiyi tanımiyorum" demesi üzerine ortada bir yanlış anlaşılma ol-duğu ortaya çık-mıştı (URL-1).

Yüksek düzeyde öğrenmelerin ise duyu-tepki organları arasında tamamlan-dığı saptan-mıştır (URL-1).

Bakan Rüştü Kazım Yücelen imzası ile yayınlanan genelgede, her ilde kurulacak İl Spor Güvenlik Kurulu'nun spor tesislerini denetleyeceği, şartları yerine getiren tesislere sertifika ver-eceği bildiril-di (URL-1).

Fakat yine de serada gölgeleme arttıkça ve ışık şiddeti düştükçe ürün miktarının azal-acağı unutul-mamalıdır (URL-1).

Yukarıdaki örneklerden yola çıkılarak yapılan incelemelerde bu kalıbın cümledeki söz diziminde özne görevinde kullanıldığı görülür. Ayrıca cümlelerdeki *-DIK/-ACAK* ekinin bulunduğu fiilimsi grubunun, bildirim ifade eden *belirtil-, bildiril-, saptan-, ortaya çık-* vb. fiillere bağlandığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Deny'e (2012, 403-418) göre *-AcAK* eki alan çekimsiz fiil, çoğunlukla yarı edilgen anlamıyla kullanılır. *-DIK* ve *AcAK*'lı kiplerin bağlandığı fiillerin geçişli olma zorunluluğu yoktur. Aşağıda verilen örneklerde *-DIK* ve *-AcAK*'lı kipler, geçişsiz ve edilgen fiillerle ilişki kurmuştur.

Pozisyonumuzu çeşitli fırsatlarla defalarca açıkladık ve bu, başka bir ülkenin iç işlerine ve egemen ülkeler arasındaki ilişkilere asla müdahale etmey-eceğimiz anlamına gel-iyor (URL-1).

Konunun tartışılmasında yararlı ol-acağı düşünül-erek verilen 48 cevaptan, bazı bölümler, anlam bütünlüğü bozulmadan aynen aşağıya aktarılmıştır (URL-1).

Eğer davanın konusunu maddi talepler oluşturuyorsa, şikâyetçinin mirasçılarının anayasa şikâyeti davasını sürdürebil-ecekleri kabul edil-mektedir (URL-1).

-AcAK ekiyle yapılan çekimsiz fiiller, görünüş bakımından henüz yapılmamış ancak yapılması gerekli olan ve ilerde yapılması düşünülen, tasarlanan işleri anlatan fiillere bağlanır. Görünüş bakımından bu fiiller, bitmemişlik görünüşündedir. Aşağıdaki cümleler bu durumu örnekler niteliktedir.

Gazze Şeridi'nin dış dünyayla tüm bağlantısının kesil-eceğı belirtil-iyor (URL-1).

Bunun üzerine İstanbul'dan bir şehzade riyasetinde nasihat heyetinin Balıkesir'e gel-eceğı duyul-ur (URL-1).

Görevlendirme yazıları okunup Ardahan ve Şırnak'a gitmeleri gerektiği, yoksa istifa edebil-ecekleri söylen-di (URL-1).

1.2. BELİRTME HÂLİ

1.2.1. -mA + iyelik eki + belirtme hâl eki:

Bu yapıyla oluşturulan ifadeler cümlede belirtili nesne olarak kullanılır. Cümlede işi yapan bir özne bulunur ve “*-mA + iyelik eki + belirtme hâl eki*” alan fiilimsi, cümlede öznenin yaptığı işten etkilenen nesne konumundadır. Bu fiiller daha çok iş fiili kapsamında

incelenir: *anımsat -*, *arzu et-*, *aşabil-*, *bekle-*, *-bil-*, *değiştir-*, *dile-*, *-eleştir-*, *emret-*, *engelle-*, *geciktir-*, *gerekli gör-*, *gerekli kul-*, *gerektir-*, *güçleştir-*, *hatırla-*, *icbar et-*, *ilham et-*, *iste-*, *işaret et-*, *kabul et-*, *kastet-*, *kına-*, *kolaylaştır-*, *kontrol et-*, *nasip et-*, *niyaz et-*, *öğüt-*, *öner-*, *öngör-*, *önle-*, *özendir-*, *rica et-*, *sağla-*, *savun-*, *sürdür-*, *şart koş-*, *tamir et-*, *tarif et-*, *tavsiye et-*, *telkin et-*, *temin et-*, *tercih et-*, *teşvik et-*, *umut et-*, *vahyet-*, *vurgula-*, *yürüt-*.

Tespit edilen iş fiilleri genellikle etken çatılıdır. Çünkü öznedeki ifadeyi gerçekleştiren şeyler belirli, gerçek bir öznedir. Hâliyle böyle bir öznenin gerçekleştirdiği işten etkilenen nesne de cümlede gerçek işleviyle bulunur. Bu bakımdan cümlede kullanılan fiiller geçişli fiillerden oluşmaktadır. Yukarıdaki fiiller anlam bakımından iş fiilidir çünkü söz diziminde fiilin belirttiği iş, hâl eki alarak nesne görevi görür.

Deny (2012: 759), zaman bakımından önemli olmayan, alışılmış ve genel bir iş olarak kabul edilen fiilde *-mA* eki kullanılması gerektiğinden bahseder. Aşağıdaki örneklerde çekimsiz fiillerde yer alan *-mA* eki, aldığı belirtme hâli eki ve iyelik eki ile bir işin adını belirtir.

Çavuş ise, kendini hafiften naza çekerek, iskemle gıcirtılarının dinmesini, halkanın tamamlan-masını bekle-r (URL-1).

Böyle devam etme-meni daha da iyi ol-manı dili-yorum (URL-1).

Ahlâk kanunu, mutlu olmaktan ziyade kendimizi mutluluğa lâayık hâle getir-memizi emred-er (URL-1).

Bir devletin vergi kanunları çıkardıktan sonra, mükelleflerin bu kanunlara uymalarını icbar ed-ecek kurumları işlet-mesi gerek-ir (URL-1).

Sonra şu içinde bulunduğumuz vakfı hayata geçir-memi iste-diler (URL-1).

Taylan'a (1993: 162) göre kipler geldikleri fiillere istek, kesinlik, zorunluk, niyet, tahmin gibi anlamlar katar. Bu tespitten yola çıkarak aşağıdaki cümleler incelendiğinde *-mA* fiilimsi eki + belirtme hâl eki alan fiilimsilerin, istek, dilek, niyet, tahmin vb. duygu bildiren fiillere bağlandığı tespit edilmiştir.

Şu kadar ki benim Kozan'dan git-memi arzu et-memekle beraber Ermenilerin benim hakkımdaki dedikodularına son vermek üzere (URL-1).

Çünkü bazı bölgelerde örgüt darbelenip geri çekilmiş, bazı gölgelerde ise tutunma çalış-malarını aşı-mıyordu (URL-1).

Aslında Özgür, geceleri ne yaptınız, yemeğe çıktınız mı, filan gibi sorular sor-mamı bekli-yordu (URL-1).

Böyle devam et-memeni daha da iyi ol-manı dili-yorum (URL-1).

Seninle telefonda ilk konuş-mamızı hatırlı-yor musun?" diye sordu Nalan (URL-1).

Önceki karımdan ayrıl-mamı, eski çevrem kına-dı (URL-1).

Tanrım! Sen bugünü verimle bitir-memi bana nasip et (URL-1).

Yukarıdaki cümlelerde görüldüğü üzere -mA fiilimsi eki+ belirtme hâli eki+ iyelik eki alan çekimsiz fiiller, çeşitli kipler ve duygular ifade eden fiillere bağlanmıştır.

Cümlede işi yapan kişinin isteğine bağlı olarak bir fiille emir vermek, istemek, dilemek istenirse “-mA+ iyelik eki + belirtme hâli eki” kullanılır. Burada emir verilen, istenilen, dilenilen işin henüz yerine getirilmemiş olması gereklidir (Deny, 2014: 758).

Öğrenciyi eğitime, öğretmeye ve öğrenmeye katma girişiminizin altını çizelim, sürdürül-mesini dile-yelim (URL-1).

Bunun bir önceki akşam olan bitenle ilgili ol-masını çok iste-rdim. Hayır. Öyle değildi (URL-1).

İslamcı çevreler peçeyle oy kullanıl-masını savun-urken, bu yasağın kadınların bireysel haklarını ihlal ettiği savında (URL-1).

Güvenlik kuvvetlerimizin manevi şahsiyetini zedeleyici yorum ve değerlendirmeler yap-malarını da kesinlikle kaçın-maları gereğini vurgulu-yorum (URL-1).

“-mA+ iyelik eki + belirtme hâli” eki alan çekimsiz fiilin yapı bakımından çoğunlukla birleşik fiillere bağlandığına ulaşılmıştır.

Birçok ayet ve hadisle "zaruriyât-ı hamse" denilen (mutlaka olması gereken, olmazsa olmaz şartlar) şu beş asli değer korun-masını emret-miştir (URL-1).

Bu programlar içyapılarını, üretim işletmesi kalıplarını ve şirket stratejilerini yeni baştan inceleyip değiştir-melerini gerekli kıl-mıştır (URL-1).

Yalnız bir zamanında odasına girdim, gülümsedi. Yanına otur-mamı işaret et-ti (URL-1).

Arzularımızın bizi şüpheli yollara düşürdüğü için de, bağışla-manı niyaz ed-eriz (URL-1).

Düzenlenen çeşitli kompozisyon ve şiir yarışmalarına katıl-mamı telkin ed-erlerdi (URL-1).

Rabbin bal arısına dağlardan ve ağaçlardan göz göz evler kur-malarını; sonra bütün meyvelerden yiyip Rabbinin nail ettiği yollara koy-malarını vahyet-tik (URL-1).

Ben de “Cennet anaların ayağının altındadır” demiştim. Hocam, o zaman bunun üstüne bir şey yap-mamı öner-di (URL-1).

Yukarıdaki örnek incelendiğinde “-mA + iyelik eki + belirtme hâl eki” alan ifadenin *öner-* fiiline bağlanabildiği görülmektedir. Ancak bu cümledeki fiilimsi -mA eki yerine -DIK eki ile oluşturulduğunda cümle anlamsızlaşmaktadır. Bu örnekten yola çıkarak -mA fiilimsi ekinin, bu ekle oluşturulan fiilimsilere zaman anlamı vermediği, bağlandığı fiile bağlı olarak bir iş adı veya bir kavramı karşıladığı belirlenmiştir.

1.2.2. -DIK/-AcAK+ iyelik eki + belirtme hâli eki:

Yapılan incelemeler sonucunda bu yapının nesne alabilen geçişli fiillere bağlandığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu fiiller anlam bakımından iş fiili olarak sınıflandırılır. Bu fiillerde işi yapan özne gerçek özne olduğu için bu yapının bağlandığı fiiller etken fiillerdir: *açıkla-, aklındatut-, anımsat-, anla-, anlat-, anlatıver-, ara-, araştır-, belirt-, bildir-, bilme-, bul-, çaktırma-, çevir-, dile getir-, duyabil-, düşün-, elde et-, fark et-, gör-, görmeye çalış-, göster-, hatırla-, hatırlat-, hisset-, iddia et-, ifade et-, ileri sür-, ima et-, inkâr et-, irdele-, işit-, itiraf et-, kabul et-, kabullen-, kaydet-, merak et-, onayla-, ortaya çıkar-, öğren-, bil-, paylaş-, ruhu bile duy-, san-, savun-, söyle-, şaşır-, tefekkür et-, teshir et-, unut-, vaaz et-, vurgula-, zannet-*.

Bu yapının bağlandığı kelimeler, aldığı belirtme hâl ekinden kaynaklı olarak cümlede nesne görevini üstlenir. Nesne alan fiiller anlam bakımından iş fiili kapsamında ele alınmaktadır. Ayrıca bu çekimsiz fiillerin bağlandığı fiiller geçişli fiillerdir.

Ama şimdilik, beynimizin dış dünyayı sonlu biçimde algıla-dığını aklımızda tut-alım (URL-1).

Şimdi biraz sakinleş ve neler ol-duğunu anlat (URL-1).

Kendimizi bir şeyi yapmaktan alıkoyduğumuzda beynimizde neler ol-duğunu araştır-maya karar ver-diler (URL-1).

Bu ekin içinde bulunduğu yapı, genellikle etken fiile bağlanmakla birlikte işi başkasına yaptıрма anlamı taşıyan fiillere bağlandığı da tespit edilen durumlar arasındadır.

Yakın zamanda Şelale bize onu ne denli özle-diğimizi hatırlat-tı (URL-1).

Bu yapı incelenirken en çok rastlanan fiiller bildirim ifade eden fiillerdir: *bildirmek, açıklamak, söylemek, haber vermek, anlatmak, belirtmek.*

New Orleans Belediye Başkanı Ray Nagin, kasırğa nedeniyle şehirde en az yüzlerce kişinin öl-düğünü açıkla-dı (URL-1).

Kalabalığın kargaşa boyutlarına dayanmasına izin veremezdi, çevresine bir işaretle ne demek iste-diğini hemen anlat-ıverdi (URL-1).

France Telecom'un iştiraki Orange İletişim şirketi ile girme konusunda görüşmelere başla-dığını bildir-di (URL-1).

Yine de duruma biraz içerle-diğimi belirt-mem gerek (URL-1).

Valilik, sorumluluk alan herkesin öncelikle toplumun ihtiyaçlarına odaklanmak zorunda ol-duğunu dile getir-di (URL-1).

O yeni şiir kitabını ne kadar çok iste-diğimi fark ed-ip şöyle dedim ona (URL-1):

Modern milletlerin ve milliyetçiliklerin oluşumunda modern öncesi dönemin izleri ve etkisi oldu-ğunu ifade ed-er (URL-1).

Onu bul-duğumu söylü-yorum, çünkü ilk kez gördüm (URL-1)!

Savaşa meydan verdiklerini, bencil davrandıklarını, şımarık ve kibirli davrandığını, fakirleri düşün-mediğini vurgula-maktadır (URL-1).

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere bir bilgiyi açıklayan, ifade eden, bildiren fiiller -DIK/-AcAK yapısını ister -mA eki ile Türkçe yapısına uygun cümle kurulamaz.

Onu bul-mamı söylü-yorum cümlesi Türkçede kabul edilemez. Cümle, *Onu bul-duğumu söylü-yorum* biçiminde olmalıdır.

-DIK eki geldiği çekimsiz fiildeki geçen işin yapıldığını ve bittiğini ifade eder. Bu yüzden bu kalıba bağlanan fiiller bitmişlik görünüşüdür.

Ankete katılan şirketlerin ne kadarının ithalat/ihracat yap-tıklarını ve bu ithalat/ihracatın toplam tutarını öğrenebil-mek için şirket sahiplerine aşağıdaki soru yöneltilmiştir (URL-1).

Son oyunu neden öğretme-diğinizi merak ed-er dururdum (URL-1).

Şu anda gerçekten savaşçı düzeyine eriş-tiğimi hiç san-mıyorum (URL-1).

Yüce Yaratıcı'nın gücünü gösteren bir kitap, bir ayna, bir kaside, bir beyit, bir şiir, bir cümle, bir mısra ol-duğunu kabullen-mişt (URL-1).

Taylan'a (1993: 164) göre -DIK eki her zaman bağlı olduğu yan cümledeki fiile bitmişlik anlamı katar. -DIK eki ile oluşturulan fiilimsi kalıplarında -DIK yerine -mA eki kullanıldığında anlam değişmektedir. -DIK eki bağlandığı cümlelerde bitmişlik görünüşüne sahiptir, o yüzden işin bittiği bilinen bir cümlede -DIK eki kullanılmalıdır. -DIK ve -mA ekleri birbiri yerine kullanılamaz. Aşağıdaki cümle incelendiğinde *araştır-* fiili mutlaka -DIK/-AcAK kalıbıyla oluşmuş bir fiilimsiye bağlanmalıdır.

Kendimizi bir şeyi yapmaktan alıkoyduğumuzda beynimizde neler ol-duğunu araştır-maya karar verdiler (URL-1).

“-AcAK+ iyelik eki + belirtme hâl eki” kalıbı, geldiği fiil ya da fiilimsiyi tasarlanmış, düşünülmüş, planlanmış ama henüz gerçekleşmemiş işleri ifade eden fiillere bağlar. Aşağıdaki örnekler bu kapsamda ele alınmalıdır:

Buraya gel-eceğimi nereden bil-iyordun (URL-1)?

Arkadaşlar, Türkçe dersini nasıl işley-eceğimi saptaya-bilmek için önce sizleri tanımalıyım (URL-1).

Başlığı okurken muhtemelen bunlardan bahsed-eceğimi san-dınız ama yanıldınız sevgili okurlar (URL-1).

Çocuğa çok sevindi de evlenmey-eceğimi duy-unca mahvoldu. Ama başkaları ne diyecek diye yaşamayacağız ki (URL-1).

1.3. YÖNELME HÂLİ

1.3.1. -mA+ iyelik eki + yönelme hâli eki:

“-mA+ iyelik eki + yönelme hâli eki” kalıbının bağlandığı fiiller araştırıldığında aşağıdaki fiillere ulaşılmıştır: *ağırlık ver-*, *aldırma-*, *alışabil-*, *ara ver-*, *aracılık et-*, *bağlı ol-*, *borçlu ol-*, *bozul-*, *çalış-*, *dayanabil-*, *destek ol-*, *devam et-*, *dikkat edil-*, *dua et-*, *engel ol-*, *fırsat ver-*, *göz yumabil-*, *hayran ol-*, *ışık tut-*, *içerle-*, *ihtiyaç duy-*, *imkân ol-*, *izin ver-*, *izin veril-*, *karar al-*, *veril-*, *karşı çık-*, *karşı koy-*, *katkı sağla-*, *katkıda bulun-*, *katlanabil-*, *maruz kal-*, *müsaade edil-*, *müsaade et-*, *neden ol-*, *olanak yarat-*, *önayak ol-*, *sebeup ol-*, *şaşıp-*, *tanıklık et-*, *üzül-*, *vesile ol-*, *yara-*, *yardım et-*, *yardımcı ol-*, *yol aç-*.

Yukarıda belirtilen “-mA+ iyelik eki + yönelme hâl eki” kalıbıyla oluşturulan cümlelerde yönelme hâli eki alan fiilimsi dolaylı tümleş göreviyle kullanılır. Yüklemin gösterdiği eylemin yerini veya yönünü ifade eder.

Tilkinin ağzı derdimi anlat-mama engel ol-uyor (URL-1).

Maddi varlığı olan kimi tanıdıklarının, özel jet kiralayarak Paris'e kahvaltıya gid-ebil-melerine içerli-yor (URL-1).

Bu yapının kullanıldığı cümlelerde yüklem gösterdiği eylem, çoğunlukla durum fiili olarak karşımıza çıkar. Bu fiiller nesne alıp alamama durumuna göre geçişsiz fiil olarak nitelendirilir.

Tıraş malzemelerimin yere düş-melerine aldır-madan yatağın içine girdim (URL-1).

Keşfettiklerimiz ise her şeyin insan için yaratılmış olduğunu görmemize ve bu nimetlerden nasıl faydalanacağımızı anla-mamıza aracılık ed-er (URL-1).

Doktorlar sizin böyle ulu orta çıkıp kendinizi doktor ilan et-menize bozul-muyorlar mı (URL-1)?

Sanki Türkiye'de dininin gerektirdiği şekilde yaşamak için herhangi bir kısıtlama varmış gibi feryat figan et-menize şaş-ırıyorum (URL-1).

Bu dünyada en son göreceğim şeyin bana düşman bu adam ol-masına üzü-erek gözlerimi kapadım (URL-1).

Yönelme hâli eki alan bu yapının bağlandığı fiiller, edilgen çatılı olabilir.

Hareketler, dizler kırık şekilde yapılmaya çalışılmalı. Zeminin dengeli olmasına dikkat edil-meli (URL-1).

Sırlara devrettikleri takdirde, kentten ayrıl-malarına izin veril-iyordu (URL-1).

Yararlan-maya ancak satın aldıktan sonra başla-manıza müsaade edil-ir (URL-1).

Bu bağlamdaki fiilimsilerin bağlandığı fiillerin yapıları incelendiğinde çeşitli sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Bu fiillerin çoğu birleşik yapıdadır.

Ama Sayın Turgut Özal, ben sizin cumhurbaşkanı ol-manıza alışa-madım (URL-1).

Sırf aşk üzerine kurulan ilişki uzun zamanların yıprat-masına dayana-mayabilir (URL-1).

Neden hiçbir şeyden habersiz, masum insanların içeri tıkl-masına göz yumabil-iyorsun (URL-1)?

“Onun için sizin yanıl-manıza katlana-mıyorum. Saygılarımı sunarım.” diye bitirir (URL-1).

Yukarıdaki örneklerdeki fiiller kurallı birleşik fiil olarak sınıflandırılır. Bunun yanı sıra isimlerin yardımcı fiil olarak kelime grubu kurduğu fiiller de bulunur.

Tüm ibâdetlerimizi hakkıyla yerine getir-memize bağlı ol-acaktır (URL-1).

Karşımda oturuşunuzu, sizi konuk say-mamıza borçlusunuz.(borçlu ol-) (URL-1).

Onların da şu aşağılık duygusundan, Batı'nın oyunlarından kurtul-malarına destek ol-malıyız (URL-1).

Onların imanlarının Şeytan tarafından çalınma-masına, özel olarak onların imanla kabre gir-melerine dua ed-iyor (URL-1).

Konuşamıyorum. Tilkinin ağzı derdimi anlat-mama engel ol-uyor (URL-1).

Çocukların bu kadar kusursuzca abdest al-malarına hayran ol-muştu (URL-1).

Sizin kendinizi kendi evinizde bir misafir gibi hisset-menize neden ol-abiliyor (URL-1).

Ayrıca kalıplaşmış kelime gruplarıyla kurulan yüklemeler de bulunur.

Üstelik Hayri, Metin'le Ahmet'in hırsızlık yap-malarına önayak ol-muştu (URL-1).

Eğer gecikmeden önlem alınmazsa, sizin aranıza yerleşip, hastalan-manıza yol aç-ıyorlar (URL-1).

Ne ölçüde, dünyayı dünyanın kendisiyle çatışmadan değiştir-memize olanak yarat-abilir (URL-1)?

Tüm bu konserlerde ücretsiz girmek isteyenlerin tepkilerine ve suçla-malarına maruz kal-dık (URL-1).

Şimdi siz büyüdünüz, yetiştiniz, bizim geliş-memize katkıda bulun-uyorsunuz (URL-1).

Yukarıdaki fiiller incelendiğinde “-mA eki + yönelme hâl eki” alan fiilimsilerin, çoğunlukla yapı olarak birleşik fiillere bağlandığı görülür.

1.3.2. -DIK/-AcAK+ iyelik eki + yönelme hâli eki:

Bu yapının kullanıldığı cümlelerde yüklem gösterdiği eylem, çoğunlukla durum fiili olarak karşımıza çıkar. Bu fiiller nesne alıp alamama durumuna göre geçişsiz fiil olarak nitelendirilir. “-DIK/-AcAK+ iyelik eki + yönelme hâli eki ” alan çekimsiz fiil, cümledeki söz dizimine göre dolaylı tümleç olarak alınır. Yapılan işin yönünü ifade eder. Bu yapıya bağlanan fiiller aşağıda verilmiştir: *akıl erdir-, aldırma-, bak-, bakıl-, bin pişman ol-, dayan-, seç-, değ-, değin-, dikkat et-, duyum al-, gel-, göz at-, hayıflan-, hayret et-, hükmet-, ikna et-, inan-, inandır-, kanaat getir, işaret et-, kafa yor-, kahrol-, karar ver-, karış-, kavuş-, konuya gir-, lanet et-, memnun ol, müdahale et-, pişman ol-, saldır-, sevin-, şahit ol-, şaş-, şaşır-, şükret-, tanık ol-, tap-, ulaştır-, uzan-, ver-, vurgu yap-, yan-, yemin edebil-, yer veril-.*

Bu yapı cümledeki işi yapan öznenin durumuna göre etken fiillere bağlanmıştır.

*Nereden kaynaklan-dığına akıl erdire-mediğim karanlıkta eşyalar birbirlerinden uzaklaşıyor**muşlar gibime geldi** (URL-1).*

Cemil onun söyle-diklerine aldır-mıyor, yine modern resimler yapmaya devam ediyordu, ama artık bunları hocaya göstermesinin anlamı yoktu (URL-1).

Bir zamanlar var olan o ülkede, sonu olmayan hikâyenin ne ol-duğuna bak-alım şimdi (URL-1).

Rogr s karşılığı olarak “nizam “nizam ve terakki” terakki” ol-duğuna değin-ir (URL-1).

 zlediği şeylerin gerçek olup olmadığını idrak edeme-diğine dikkat  ek-iyor (URL-1).

Konuşurken Dikkat Etmemiz Gereken Görgü ve Nezaket Kuralları Konuşurken ne konu -tuğumuza nasıl konu -acağımıza dikkat et-meliyiz (URL-1).

Edebiyatı Yığın edebiyatıyla ilgili bu genel değerlendirmelerden sonra sıra ülkemizde bu konuda neler olup bit-tiğine göz at-maya geldi (URL-1).

Daha önce tanışma-dığımıza hayıflan-dı. Türkiye'den ölüm oru larından konuştuk (URL-1).

Bu yapının az da olsa edilgen fiillerle bağlantı kurduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Üstelik Ufuk'un söyle-diklerine bakıl-ırsa kendilerini a an bir olay söz konusuydu adeta (URL-1).

An'ın bastığı kaya yarığından  ık-tığına inanıl-mı tır (URL-1).

Ancak ticari kullanımından önce birçok resmi onayın alınması gerek-tiğine yer veril-iyor (URL-1).

Tekel'in  zelle tirilmesiyle, üreticiler ve tüketicilerin çokuluslu şirketlerin k r amacına terk edilmiş ol-acaklarına dikkat  ekil-iyor (URL-1).

Yenileme  alı maları tamamlanan Abdi  pek i Spor Salonu'nda dört gün sürecek  ampiyonaya 33 ülkeden 319 sporcunun katıl-acağı bildiril-di (URL-1).

“-DIK/-AcAK+ iyelik eki + yönelme hâli eki ” alan çekimsiz fiillerin bağlandığı fiiller, yapı bakımından incelendiğinde bu kalıbın basit, türemiş ve birleşik olan her fiile bağlandığı tespit edilmiştir. Bu duruma aşağıdaki cümleler örnek gösterilmektedir:

 u hastalığın insanın kendi kendine yaptır-dığına bak-ın (URL-1).

Şimdilerde (ve şimdilik) biraz ıssız bir yerde otur-duğuma sevin-iyorum (URL-1).

Emre'nin aceleyle evden  ık-tığına  a ır-an Ay e Hanım, Hatice Hanım'dan izin alıp, Emre'nin ardından eve gelip, odasına girdi (URL-1).

Onları, okuru eğlendirmek, şaşırtmak üzere aktaran Eray'ı iste-diğine ulaştır-ır, hatta biraz da hedeşendiği üzere, hoş bir tat, etki de bırakır (URL-1).

Güzel konuşuyor Fransızca'yı, her dediğini anlamıyorum, olsun ne önemi var, dikmişim gözümü kadına, yaşa-dığımı inana-maz bir düş hâlindeyim (URL-1).

Nasıl dayan-dığımı kendim bile hayret ed-iyorum. Demek ki yaşımıza karşın, hâlâ güçlüyüz (URL-1).

Bu isteğini yerine getiremediğimize üzülmedik. Ama ölüsünü taşıyama-dığımıza kahrol-duk biliyorsun (URL-1).

Edirne'deki mahallede eteklerine toplanıp onu dinleyen yaşlıtlarım ise öykülerin yalan mı gerçek mi ol-duğuna kafa yor-mamışlardı (URL-1).

“-DİK+ iyelik eki + yönelme hâli eki” alan çekimsiz fiillerin bağlandığı fiillerdeki iş genellikle yapıp bitmiştir. Bu kalıp bağlandığı fiile bitmişlik görünüşü katar.

Her şeyi anla-dığınıza kanaat getir-ince "Ha, yani bildiğimiz sistem" deyip, gülümseyerek oradan kaçın (URL-1)!

Söyle-diklerine bin pişman ol-an Gezgin Neşe notu okudu (URL-1).

Kızlar hep şu yemekteyiz yüzünden bari değ-se izle-diğime (URL-1).

Bu arada bazı banka ve finans kuruluşlarının şubelerinde hatırı sayılır müşterileriyle pazarlık yap-tıklarına ilişkin duyurular al-ıyoruz" diye konuşuyor (URL-1).

Hemen saçmala-dığımı hükmet-meyin, izah edeceğim (URL-1).

Yoksa şu, şu, şu görevleri yapabilmesi için, falanca bilimler gereği şu ebatta ve şekilde olması gerek-tiğine mi karar ver-iyorlardı (URL-1)?

Şimdi en çok oraya birlikte git-mediğimize yan-ıyorum (URL-1).

-AcAK ekinin geldiği çekimsiz fiillerdeki anlam bitmemişlik görünüşündedir. Çünkü -AcAK eki tasarlanan, yapılması planlanan işler için kullanılan bir ektir. Aşağıdaki cümleler bu duruma örnek olarak gösterilebilir:

Buraya gel-eceğimi nereden bil-iyordun (URL-1)?

Hesap kitap iyice şaşmış durumda. Kişisel borca ilişkin baskılar giderek şiddet kazanıyor ve ben ne yap-acağımı kestire-miyorum (URL-1).

Arkadaşlar, Türkçe dersini nasıl işley-eceğimi saptayabil-mek için önce sizleri tanımalıyım (URL-1).

Şahsen ben iki yabancı dil öğren-eceğime söz ver-iyorum (URL-1).

Şişman fotoğrafçının bu kadar yaratıcı ol-acağına hiç ihtimal ver-mezdim (URL-1).

Birbirlerine hediyeler verirlerdi, birisi birine bir şey verdiğinde ondan daha fazlasının gel-eceğine inan-ırdı (URL-1).

Prof. Dr. Şen, Almanya'nın göçmen kabulünde AB'ye üye olacak 12 ülkeye öncelik tanıy-acağına işaret ed-erek, şunları söyledi (URL-1).

Bu şafaklarda yüzen al sancağı ebediyen söndürmey-eceğimize and iç-iyoruz (URL-1).

1.4. BULUNMA HÂLİ

1.4.1. -mA+ iyelik eki + bulunma hâli eki:

Bu kalıbın bağlandığı fiiller incelendiğinde bu eki alan fiilimsinin çoğunlukla durum fiiline bağlandığı görülür. Durum fiillerinde cümlede nesne bulunmadığı için bu fiiller genellikle geçişsizdir. “-mA+ iyelik eki + bulunma hâli eki” alan çekimsiz fiil, cümledeki söz diziminde öznenin durumuna göre çoğunlukla edilgen yapıli fiillere bağlanır. Aşağıdaki fiillerden bazıları örnek olarak gösterilmiştir: *arıza ol-, değerlendiril-, destek ver-, ele ver-, esas alın-, etkili ol-, faydalı ol-, göze çarp-, ısrar et-, koy-, kullanıl-, öne sür-, problem çık-, rol oyna-, rolü ol-, sakınca ol-, saptan-,sınırlı ol-, sonucu bulun-, sorumlu tutul-, uygulanabil-, yaratıl-, yardımcı ol-, yardımcı olabil-,yer al-.*

“-mA+ iyelik eki + bulunma hâli eki” bulunan fiilimsi bulunma hâli eki aldığında cümlede yer bildirir. Söz diziminde bu kelime grubu dolaylı tümleç görevinde bulunur.

Gene de asıl önemli sonuç, düşünürün karşılaştırmalı inanç oku-malarında kendini ele ver-ir (URL-1).

Ayrıca, bitkisel ürünler için sağlanmakta olan DGD öde-melerinde esas alın-an Çiftçi Kayıt Sistemine ilişkin uygulama tebliğleri belirlendi (URL-1).

Pek olumlu yanıt bulamadığımız incele-memizde ilk göze çarp-an, gazetelerde çocuğa çok az yer verilmiş olmasıdır (URL-1).

Korkmaz’a (2014: 159) göre -mA eki, fiilin gösterdiği kılışı, durumu ve hareketi bir işe dönüştürme özelliği taşır. Bu yüzden olumlu- olumsuz her türlü fiil kök ve gövdesine çatı eki almış fiillere gelir. Yukarıda verilen örneklerde -mA eki ile kurulan fiilimsi kalıbı iş bildirmektedir.

Yaratılan esere göre nerede duracağımızı belirle-memizde etkili ol-ur (URL-1).

Balığı haşlama, ızgara ya da buğulama olarak hazırla-manızda fayda var (URL-1).

Arnavut Koca İbrahim Paşa, Viyana üzerine bir sonraki sene gidil-mesinde ısrar ed-erlerse de Merzifonlu sefere çıkılması gerektiğini divan üyelerine kabul ettirir (URL-1).

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere “-mA+ iyelik ve bulunma hâli eki” alan fiilimsi kalıbı çoğunlukla birleşik fiillere bağlanmıştır. Bu birleşik fiiller *ısrar et-, faydalı ol-, etkili ol-* gibi yardımcı fiillerle kurulabildiği gibi *göze çarp-, esas alın-, kendini ele ver-* gibi anlamca kaynaşmış birleşik fiillerde olabilir.

Bir sonraki resim ekle-memde tamamen ıslak saçımın fotoğrafını koy-acağım (URL-1).

Aman bu çocukların gönderil-melerinde bir arıza ol-masın (URL-1).

Ayrıca, bilgisayar ünitelerinin kullanıcıya ve ünitelerin birbirine göre uzaklıklarının saptan-masında kullanıl-ır (URL-1).

Binaların ve altyapı tesislerinin yapı kalitesinin yanı sıra, kullanım şekilleri de fiziksel hasar görülebilirliğin belirlen-mesinde önemli bir rol oyna-maktadır (URL-1).

Yaşamımı etkileyen ve kişiliğimde önemli yeri olduğunu düşündüğüm özellikle annemin, onu yitirdikten sonra babamın bugünkü konumuma ulaş-mamda önemli rolleri ol-du (URL-1).

Yukarıdaki cümlelerde “çekimsiz fiil+ -mA eki+ iyelik eki+ bulunma hâli eki” alan kelime, yapılan işe konu olan kavramı karşılamıştır. Bu kalıp zamandan ziyade kip bildirir. Bu cümleler görünüş olarak incelendiğinde belirtilen işin yapılma süresinin belli olmadığı görülmektedir. O yüzden bitmemişlik görünüşüne sahiptir.

1.4.2. -DIK/-AcAK + iyelik eki + bulunma hâli eki:

“-DIK/-AcAK + iyelik eki” bulunan çekimsiz fiile, bulunma hâli ekinin eklenmesiyle elde edilen ifade, bağlandığı fiilin nerede gerçekleştiğini belirten bir yer tamlayıcısı olur.

Geçişli veya geçişsiz fiile bağlanabilen bu ifadeler hem etken hem edilgen öznelerle ilişki kurabilir. “-DIK/-AcAK+ iyelik eki + bulunma hâli eki” ile kurulan ifadeler daha çok şu fiillere bağlanırlar: *acık-,al-,aklı paraya kaç-, anlaşıl-, boz-,çalış-,çevril-,değ-,durala-,düşüp öl-,eli ayağına dolaş-,endişe et-,ezbere okut-,getir-,gözlen-,haber ver-,harekete geç-,hesaplan-,içil-,irkil-,kalkabil-,kapattır-,karşısına çık-,konuşul-, mutlu ol-, müsaade et-,oluşabil-,ortaya çık-,rahatsız ol-,samimi davran-,satıl-,süzgeçleyebil-,temsil edil-,tereddüt et-, uzlaş-yer al-*.

“-DIK/-AcAK+ iyelik eki + bulunma hâli eki” ile kurulan bir ifadenin bağlandığı fiil, görünüş bakımından çekime girer ve yargı bildirir. Bu fiillerin aldığı kip ekine bağlı olarak bazılarında bitmişlik görünüşü mevcuttur. Bu cümlelerde fiillerin bildirdiği iş, oluş ve durumlar tamamlanmış anlamı verir.

Nihayet Popenquine'e var-duğumuzda çok acık-mıştık (URL-1).

Sabah kalk-tığımda Matematik yazılısına çalışmış hâlde okula git-miştim (URL-1).

Yıllar sonra git-tığımde çok samimi davrandığını anımsı-yorum (URL-1).

Daha sonra Yüzüklerin Efendisi'ne başla-dım kitaplar Türkçeye çevril-diğinde (URL-1).

Gözlerimi aç-tığımda yüzümün tam ortasında siyam kedisi, küçük kırmızı diliyle beni yalı-yordu (URL-1).

Safevi şehzade Şirvan valisi Elkas Mirza İstanbul'a gel-diğinde (1547) beraberinde Şirvanlı iki şairi, Eflatun'u ve aynı zamanda nişancısı Arif Çelebi'yi de getir-mişti (URL-1).

Akşam köşedeki bakkaldan üç şişe şarap alıp eve git-tiklerinde sevincin hüzne doğru yol almakta olduğunu görmezden gelip abartılmış bir hevesle mutfağa gir-mişlerdi (URL-1).

Çantada masaya çıkacağı sırayla duracak para. Masaya otur-duğunda aklı paraya kaç-masın (URL-1).

Eşyalar konuşsaydı içime atıp biriktirdiğim şeylerin, boşa koy-duğumda dol-mayacak, doluya koy-duğumda ise al-mayacak miktara ulaştığı günlerden biriydi (URL-1).

Siz bir tur atıp aynı hizaya geldiğinizde işte bu üçüncü merdivende duran kişinin elini kaldır-dığınızda değ-diği taşlara basıyor olacaksınız (URL-1).

Bu yapının çoğunlukla edilgen ve geçişsiz yapıli fiillere bağlandığı tespit edilmiştir.

Sıradan bir çocuk, medyada ya bir suç işlediğinde ya da zavallı, aciz, yardıma muhtaç duruma düş-tüğünde temsil edil-mektedir (URL-1).

Bu şekilde gerçekleştirilen üretim kuramsal açıdan bakıl-dığınızda uluslararası arenada rekabetçi olacak ve üretilen ürünler dış pazarlara satıl-acaktır (URL-1).

Cizre Kent Bölgede eşraf dâhil hemen herkesin gündemden uzak tutmaya çalıştığı çocukların sorunları ancak şiddetle sınan-dığınızda konuşul-uyor (URL-1).

“-DIK/-AcAK+ iyelik eki + bulunma hâli eki” ile kurulan ifadelerin yapıcı basit fiillerin yanı sıra çeşitli birleşik fiillere bağlandığı tespit edilmiştir.

Bonsai sanatçısı bu kuralları çok iyi öğrenmeli. Ancak bu kuralları çok iyi bilen insanlar, onları gerek-tiğinde en uygun şekilde bozabil-irler (URL-1).

Ela gözlüm sessiz, sakın, bazen çocuksu bazen çok inatçı en küçük şeye kırılan, birkaç dakika beraber kal-dığımızda bile mutlu ol-an biri (URL-1).

Elbette, bir yıl sonrayı şu an gibi düşünerek... Sokağa çık-tığımızda düşüp ölebil-eceğimizi, ölüp düşebileceğimizi usumuza hiç getirmedığımız gibi (URL-1).

Şuurla böyle bir yolda yürüyen hiç kimse, kendisinin bir memur, vazifesinin de hilâfet gibi bir pâyeye ile şereflendirilmenin hakkını eda etmekten ibaret ol-duğunda tereddüt et-mez (URL-1).

-DIK eki bitmişlik görünüşüne sahip olmasına rağmen bu kalıp içinde, tasarı anlamında kullanılmıştır. Bu kullanımlarda cümlenin kurulduğu zamana değil, fiilimsinin bağlandığı fiilin zamanına gönderim yapıldığına dikkat edilmelidir. Aşağıda verilen örnekler bu açıklamayı desteklemektedir.

Ama şunu biliyorum ki zor durumda kal-dığınızda eliniz ayağınıza dolaş-ır (URL-1).

Aileler, bu şekilde üzerinde resimler bulunan hap gör-düklerinde harekete geç-melidir (URL-1).

İsmi gör-düğünde bile istemsiz irkil-iyorsun, ruhun vücudundan "abareey" diye kaçıp gidiyor (URL-1).

Bununla birlikte kendisiyle mülakat yapılan çiftlerin gelin arabalarının mülkiyeti incelen-diğinde de gözlen-miştir ki, gelin arabasının temin edilmesinden koca ve/veya ve/veya ailesi sorumlu addedilmektedir (URL-1).

-AcAK eki geldiği çekimsiz fiillere tasarlama, planlama anlamı katar. Bu yapının bağlandığı fiillerdeki işler henüz tasarı aşamasındadır. O yüzden iş adı bildirmekten çok bitmemişlik görünüşü hâkimdir. Aşağıdaki cümleler bu duruma örnektir:

Bunu özellikle çocuklar yalnız kaldıklarında yahut gece uykuya dal-acaklarında yap-armış (URL-1).

Bu istikametten yürüyeceğiz ve muvaffak (başarılı) ol-acağımızda şüphe yok-tur (URL-1).

Bunları inkâra mecal yok... Yok ama Yaratan'ın inayetiyle dirilip toparlan-acağımızda da şüphe edil-memelidir (URL-1).

Yaklaşımın yeniliği, bir malzemenin çevreci olup olmadığına nasıl karar veril-eceğinde belirginleş-iyor (URL-1).

1.5. AYRILMA HÂLİ

1.5.1. -mA+ iyelik eki + ayrılma hâli eki:

“-mA+ iyelik eki” bulunan çekimsiz bir fiile ayrılma hâlinin eklenmesiyle oluşan ifade, cümlenin dolaylı tümlecidir. Böyle ifadelerin genellikle geçişsiz fiillere bağlanır: anlaşı-,bahsedil-,başla-,beğen-,cesaret al-, çekin-, derlen-,etkilen-,hoşlan-,ileri gel-kaynaklan-,kork-,kuşkulan-,mahcubiyet duy-,onur duy-,rahatsız ol-,sıkıl-,şikâyet et-, tatmin ol-,uzak dur-,ürper-,kaynaklan-,rahatsız ol-,vazgeç-,yakın-.

Bu kalıpla kurulan ifadelerin edilgen/dönüşlü fiillere bağlandığı da olur:

Hastanın göz aklarının sarı renk ol-masından anlaşı-ır (URL-1).

Değişik yerlerde benim kravat takma-mamdan bahsedil-iyor (URL-1).

Laird ve Yeats 1990 ile Yeats'in 1994 çalış-malarından derlen-miştir (URL-1).

İşte güçte yardımcı ol-mamızdan nedense mahcubiyet duy-ardın (URL-1).

Bizlerin hâlâ Irak'ta ol-mamızdan dolayı çok mutlu ol-duklarını, bizlere minnettar ol-duklarını söylediler (URL-1).

Bu kalıpla kurulan fiillerin bağlandığı fiillerin önemli bir kısmının birleşik yapıda olduğu tespit edilmiştir:

Powell'ın mesajı Powell, mesajında, "Irak'ın geleceğine dair görüşlerimizi paylaşmanız ve zulumle savaşta ABD'nin müttefikleri arasında ol-manızdan onur duyuyorum (URL-1).

Sürekli benim ona ayak uydura-mamamdan şikayet ed-iyordu (URL-1).

"Dünkü görüş-menizden tatmin ol-dunuz mu, tatmin edici açıklamalar aldınız mı?" sorusunu ise gülerek, "Böyle sorulur mu?" şeklinde cevapladı (URL-1).

Elinden geldiğince politikanın günlük çekiş-melerinden uzak dur-uyor (URL-1).

Aramızda bir sevgi yoktu, yakınlığımız daha çok benim ona biraz fazla sokul-mamdan ileri gel-iyordu (URL-1).

"-mA+ iyelik eki+ ayrılma hâli" ile oluşturulan ifade bir durum bildirir. Bu kalıpla kurulan ifadelerin bağlandığı fiillerin kastettiği olaylar geçmişte oluşmamıştır. İleriye yönelik bir tasarıdır veya gelecekte gerçekleşme olasılığı vardır. O yüzden görünüş bakımından bitmemişlik görünüşü hâkimdir. -mA eki geldiği kalıba zaman anlamı vermez, bağlandığı çekimsiz fiillerle birlikte iş adı oluşturur:

Kasların yağa dönüşmesinin bir nedeni, özellikle yaşlandıkça, daha az aktif ol-mamızdan kaynaklan-ır (URL-1).

En sevdiğim şairlerin, en nefret ettiğim dudaklardan dökül-mesinden ürper-iyorum (URL-1).

Çekinerek fikrimi sorduğunda, "Ben götürürüm anneciğim," de-memden kuşkulan-mamıştı (URL-1).

Sevim'le Hakkı çöpçatanlık yapmaya kalkışmışlardı. Benim Aysel'e kapıl-mamdan kork-uyorlardı (URL-1).

1.5.2. -DIK/-AcAK + iyelik eki + ayrılma hâli eki:

Bu kalıpla oluşturulan ifadelerin bağlandığı fiiller nesnenin cümledeki durumuna göre hem geçişli hem de geçişsiz olabilmektedir. Söz konusu fiiller öznesine göre ise etken ve edilgen olabilir: aç-, akli yat-, alın-, al-, bahset-, becerikli çık-, belirt-, birleşebil-, cesaret edebil-, cezalandır-, çabuk geç-, değerlendirebil-, doğrulabil-, dön-, düşün-, emin

ol-, etkilenme-, fark edil-, gele-, geliş-,git-, giy-, haberi ol-, hareketsiz dur-, ihtar edil-, ilgi gösterme-, korkma-, kullanılama-, kuşku duy-, ol-, onaylama-, önemse-, ses çıkartma-,sesi kesilme-,söz edebil-, söz edil-, şenlendir-, şikâyet et-, şüphe edil-, şüphe etme-, takma-, tehlike yarat-, tekrarlama-, unut-, uyar-, duyur-, üzüntü duy-, yadırganma-, yakın-.

Araba farlarının ışığı altında gözleri kırmızı renkte görül-düğünden kolayca fark edil-irler (URL-1).

Daha sonra DİE tarafından değerlendirmeye alınan bu sınırlar harita üzerine aktarılmışsa da ilçe bazında birleştirilme-diğinden ülke bütününi kapsayan çalışmalarda kullanıl-amamıştır (URL-1).

“-DIK/-AcAK+ iyelik eki + ayrılma hâli” eki alan çekimsiz fiiller, söz diziminde genellikle zarf görevinde bulunurlar. Taylan’a (1993: 165) göre zarfla oluşan yan cümlelerde -DIK eki, eklendiği fiile bitmişlik görünüşü kazandırdığından, bu kalıp “-DIK/-AcAK+ iyelik eki + için edatı” kalıbıyla aynı işlevde kullanılır. Böyle kullanımlarla sık sık karşılaşılr:

Ben henüz seelerimi bitir-mediğinden bidonu aç-madım (URL-1).

Paris'teki o kafeyi ya da Moskova'daki o sokağı nasıl elinizle koymuş gibi bulabilirmişsiniz? Belki bir tek yaşam ve bir tek ölümle yetin-diğinden bu yoruma aklım yat-mıyor (URL-1).

Çok acı bir tadı ol-duğundan az bir miktarı alınarak kaynatıl-ır (URL-1).

Bu tür termosları üzerime dökülür diye korkup kullanamadığım için, dolap süsleyecek bir şeye 45 lira vermeyi fazla bul-duğumdan al-madım (URL-1).

Bana gönderme şansınız olursa sevinirim. Burada bulamayacağımı düşün-duğünden bunu not olarak belirt-tim (URL-1).

Yani çok farklı taneleriz ama hepimizin özünde aşk, sevgi ve hoşgörü olduğundan birleşebil-iyoruz (URL-1).

Oturmaya cesaret edebilirsiniz tabii, çünkü ben pis olduğunu düşün-duğünden cesaret ed-emedim (URL-1).

Yine patates çeşitlerinin içerdikleri kuru madde, nişasta, indirgen şeker ve protein oranları farklı ol-duğundan, farklı yerlerde değerlendirebil-mektedir (URL-1).

Başımı sudan çıkarmak için debelendikçe, daha derine git-tiğimden bir türlü doğrulamı-yordum (URL-1).

Henüz Yahyalar Ortaokulu açılmamış ol-duğundan ve bir sorumlusu da bulunmadığından kendisi göreve başlayamadan dön-dü (URL-1).

Üstelik ben bir de "olur" de-diğimden şimdi bu beladan nasıl sıyrılacağımı düşünüyorum kara kara ama en azından çok iyi bir ders aldım (URL-1).

Yine üç kilo alıp, üç gün içinde de vereceğini bil-diğimizden ben çok etkilen-medim ama dünyada çok fazla hayranı olan bir kadın (URL-1).

Elbette, her zamanki gibi, Eylül'ü tam olarak anlayama-dığımдан üzüntü duy-ardım (URL-1).

Sizlerin uyu-manızı engelle-diğimden bir doktor olarak kendimi cezalandır-malıyım (URL-1).

Yukarıdaki cümlede “-mA + iyelik eki+ belirtme hâli” kalıbıyla oluşturulan ifade (uyu+ma+nız+ı) işin adı olarak kalıplaşmıştır. Aynı zamanda bu fiilimsi bitmişlik görünüşüne sahip olan başka bir fiilimsiye (engellediğimden) bağlanmıştır.

Daha o zamanlar sıkça bahsedilen "sıradan insanların deli gibi kitap okuma" arzusu devlet yöneticilerini endişeye düşürmüş, halkın okuduğu şeylerin onları eğitmekten çok tembelliğe yönel-mesinden kork-muşlardır (URL-1).

En sevdiğim şairlerin, en nefret ettiğim dudaklardan dökül-mesinden ürper-iyorum (URL-1).

Yukarıdaki cümlelerde görüldüğü üzere “fiil+ iyelik eki + ayrılma hâli eki” bazı cümlelerde zarf görevinde kullanılır. Deny’e (2012: 905)göre iş, farz veya tahmin edilmiş durumdayken -AcAK kipi kullanılır. Çekimsiz fiillerdeki ayrılma hâl eki(yönelmesinden/dökülmesinden) “için” anlamında kullanılmıştır. Bu yüzden fiil -AcAK ekiyle çekimlenmek zorundadır.

1.6. EDATLAR

“-mA veya-DIK/-AcAK+ iyelik eki” kalıbı ile oluşan ifadeler bazen edatlara bağlanarak cümleye farklı anlamlar katar.

1.6.1.-mA + iyelik ekleri + hâl eki + edat:

“-mA+ iyelik ekleri + yönelme hâli + *rağmen / karşın* edatı” kalıbı ile oluşan ifadeler karşıtlık ilişkisi kurar:

Bir senedir yurt dışına gitmek iste-memize rağmen olmuyor (URL-1).

Böyle şeyler yapmayalım, parti kapatılır, diye uyar-malarına karşın Fransız eğitilmiş Aybar onları dinlemedi (URL-1).

“-mA+ iyelik ekleri + ayrılma hâli + *ötürü* edatı” kalıbı ile oluşan ifadeler neden anlamı verir:

O güne değin bilmemiş ol-mamızdan ötürü bize yeni görünen bir şey (URL-1).

1.6.2.-DIK/-AcAK+ iyelik ekleri + hâl eki + edat:

“-DIK/-AcAK+ iyelik ekleri + yalın hâl + *için* edatı” ile oluşan ifadeler neden-sonuç ilişkisi kurar:

Keyifle hayal ettiğini düşün-düğüm için üzülürüm daha çok (URL-1).

Çukurova Grubu'nun bütün şirketleri iç içe geçmiş vaziyette ol-dukları için diğer grup şirketlerindeki Pamukbank hisseleri de otomatikman TMSF'ye geçmiş oluyordu (URL-1).

Elti kavramını bir türlü öğreneme-diğim için (hâlâ da bilmiyorum, açıklayıcı mesaj da atmayın öğrenmek istemiyorum) (URL-1).

Çünkü her şiir yazandan, aynı tür şiir beklemek ve yayımlananların bu türün dışına çıkanlardan olmaması, şiirimizdeki biçimsel ve içeriksel zenginleşmeyi dondur-acağı gibi, durduracaktır da (URL-1).

İnsan yaşamı uzarsa, kadın yaşamı uzarsa, belli yönde üreme fonksiyonlarının durma zamanı da uzay-acağı için, kadın çok daha uzun zamanda çocuk sahibi olabilecek (URL-1).

Deny(2012: 904)“-DIK/-AcAK+ iyelik ekleri + yalın hâl + *gibi* edatı” kalıbı ile oluşan ifadeleri zarf-fiil kapsamında değerlendirir. Böyle ifadeler yüklemle, karşılaştırma ilişkisi kurmaktadır:

Tarihi yaşa-dığımız gibi yazdık (URL-1).

Bu kalıp ile oluşan ifadeler bağlandığı fiille zaman ilişkisi kurabilir:

Parayı ne zaman ödersin?" Karşısındakinin ters bir sözü üzerine kucağındaki kediye iki ayağından tut-tuğu gibi yırtıyor (URL-1).

Bu kalıp ile oluşan ifadeler bağlandığı fiile zaman anlamı da katar:

Türkiye'nin de katılacağı 7. Çerçeve Programı, Avrupa Parlamentosu'nun yeniden onayla-masıyla yürürlüğe gir-ecek (URL-1).

Merdivenlerden in-meleriyle salon aydınlanıver-iyor (URL-1).

Canım benim bebeğim de şu anda 9 aylık ve inek sütü alerjimiz var bizim de (URL-1).

Benimkinin alerjisi 6 aylık olup da ek gıdaya başla-mamızla anlaşıldı (URL-1).

Göz göze gel-memizle başlı-yor ötmeye: Büyüsene. Büyüsene. Büyüsene. (URL-1).

PVC'ye dönüşmesi ve son ürün, yani şişe hâline gelerek tüketici tarafından kullanılmasıyla devam ed-iyor (URL-1).

“-DIK/-AcAK+ iyelik ekleri + yalın hâl + kadar edatı” kalıbı ile oluşan ifadeler durum ve miktar anlamındadır:

Bu şansın yakalandığı bir avın hemen ardından, avcının kendi evinde verdiği bir şölen, üstelik de yüzlerce kişinin doyabil-eceği kadar görkemli bir şölenin, şöleni verenin statüsünü artıracığı kesindir (URL-1).

“-DIK/-AcAK+ iyelik ekleri + yönelme hâli eki + göre edatı” kalıbı ile oluşan ifadeler neden anlamı verir:

Ancak Allah'ın ümmeti doğrudan yönetmesi söz konusu ola-mayacağına göre, yönetim erki, Tanrısal iradeyi temsil eden Kuran aracılığıyla peygamber ve diğer yöneticilere devredilmektedir (URL-1).

İKİNCİ BÖLÜM

İSİM ÇEKİMİNİ KABUL EDEN FİİLİMSİLERİN KULLANIMI İLE İLGİLİ KAZANIMLAR

2.1. TÜRKÇE ÖĞRETİMİ

Türkçe Ural-Altay dil ailesine bağlı Oğuz Grubuna ait sondan eklemeli bir dildir. Biçimbirimlerle çok sayıda sözcük üretilebilir. Türkçede kelime kökleri, tek başlarına kaldıkları zaman dahi bir anlam ifade eder (o, de, ve, ki vb.). Türkçede, bazı yeni Hint-Avrupa dilleri gibi önek yoktur, bütün ekler kelime sonuna gelir. Bir kelimeye, her gramer şekli için ayrı bir ek katılır, bu ekler art arda sıralanabilir (araba-lar-ım vb.). Türkçede gerek isim çekimi gerek fiil çekimi tektir (Aktaran: Tüm, 2022: 39).

Günümüzde dil öğretiminde iletişim kurma amacı ön plana çıktığı için öğretim sürecindeki amaç dil kurallarını vermek yerine etkili iletişim kurmak oldu. Güneş'e göre şimdilerde "Dil, sosyal etkileşim aracıdır." görüşü daha belirgindir. Bu yüzden bireyler toplumda çeşitli rol ve görevleri yerine getirirken dili çeşitli alanlarda kullanırlar. Bu nedenle dil öğretiminde dil becerileriyle birlikte zihinsel, duygusal ve sosyal becerilerin geliştirilmesi ön plana çıkar. Sonuç olarak dil öğretimi, dil bilgisi kuralları, kelime, kültür gibi öğeler yerine etkinlik, görev ve projelerle yürütülmektedir (Güneş, 2011: 124).

Dil öğretimini daha sistemli hâle getirmek için araştırmacılar birçok yöntem oluşturmuşlardır. Dünyada ana dil ve ikinci dil öğretiminde kullanılan bazı yöntemler bu sınıflamaya dayalı olarak ayrıntılara girilmeden başlıklar hâlinde aşağıda verilmektedir (Güneş, 2011:125-145):

1. Davranışçı Dil Öğretim Yaklaşım ve Yöntemleri

1. 1. Geleneksel Yaklaşım ve Yöntemler

a. Dil Bilgisi Yaklaşımı (Approche par la grammaire)

b. Kelime Yaklaşımı (Approche par le lexique)

c. Kültür Yaklaşımı (Approche par la culture)

ç. Dil Bilgisi-Çeviri Yöntemi (Méthode Grammaire-Traduction)

d. Doğal Yöntem (Méthode Naturelle)

e. Doğrudan Öğretim Yöntemi (*Méthode Directe*)

f. Aktif Yöntem (*Méthode Active*)

1. 2. Davranışçı Yaklaşım ve Yöntemler

a. İşitsel-Sözel (Dinle-Konuş)Yöntem (*Méthode Audio-Orale*)

b. Görsel –İşitsel Yöntem (*Méthode Audio- Visuelle*)

2. Bilişsel Dil Öğretim Yaklaşım ve Yöntemleri

a. İletişimsel Yaklaşım (*Approche Communicative*)

b. Kavramsal-İşlevsel Yaklaşımlar (*Approches Notionnelle-fonctionnelle*)

3. Yapılandırıcı Dil Öğretim Yaklaşım ve Yöntemleri

a. Beceri Yaklaşımı (*Approche par competences*)

b. Etkinlik Yaklaşımı (*Approche par l'action*).

Güneş, Türkçe öğretiminde ülkemizdeki uygulamalara bakıldığında “davranışçı, bilişsel ve yapılandırıcı” olmak üzere üç farklı yöntemin ön plana çıktığından bahseder. Ona göre dil öğretimi uygulamaları davranışçı anlayışla başlamış, uluslararası sınavlarda başarısız olunca yapılandırıcı yönetime geçilmiştir (Güneş, 2011:125-145).

Türkçe Sözlükte (URL-2) “öğretim programı”, “bir okulu bitirmek veya bir alanda uzmanlaşmak için okunması gereken ders ve konuları kapsayan plan; ders programı, müfredat, müfredat programı” olarak tanımlanmıştır. Bu tanıma göre eğitim-öğretim çalışmaları kurumlar tarafından belirlenen bir plan ve programa göre yapılması gereklidir. Bu gereklilik çeşitli öğretim modeli programları geliştirilmesine sebep olmuştur.

Beceri yaklaşımından hareketle Türkçe Öğretim Programında temel beceriler ile alan becerileri belirlenmiştir. Temel beceriler, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma, eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, iletişim, problem çözme, araştırma, bilgi teknolojilerini kullanma, girişimcilik, karar verme, kişisel ve sosyal değerlere önem verme olarak sıralanmıştır (MEB, 2005). Alan becerileri ise dinleme, konuşma, okuma, yazma, görsel okuma ve sunu öğrenme alanlarında kazanımlar hâlinde verilmiştir. Ayrıca Türkçe öğretiminde etkinlik yaklaşımından yararlanılmıştır. Programda öğrencilerin aktif öğrenmeleri için çeşitli etkinlikler verilmiş, bunların nasıl hazırlanacağı ve kullanılacağı açıklanmıştır (Güneş, 2011: 146).

Türkçe öğretim programı olarak geliştirilen her program öncekinin eksiklerini dönüştürerek geliştirme amacı taşımaktadır. Tüm'e (2022:168) göre öğretim programının geliştirilmesinde birinci öncelik, yabancı öğrencilerin sosyokültürel ve pedagojik farklılıklarının, ihtiyaçlarının ve hedeflerinin değerlendirilmesidir. İkinci önemli unsur ise programın geliştirilmesinde görev alacak kişi ya da kurulların seçimidir. Türkçe alanında çalışan kişiler ortak komisyonda birleşirse Türkçeyi yabancı dil olarak öğreten kurumlar ortak kazanımlarda birliktelik sağlayabilir.

Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi faaliyetleri, birçok amaca hizmet etmek üzere yurt içi ve yurt dışında çeşitli kurum aracılığıyla sürdürülmektedir. 1990'lı yıllardan itibaren Türkiye'nin; Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA), Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK), üniversiteler gibi kurum ve kuruluşların yürüttüğü uluslararası eğitim politikaları ve Türkiye'nin yabancı uyruklu üniversite öğrencileri tarafından tercih edilmesi nedeniyle düzenli bir Türkçe öğretimi süreci oluşturulmuştur. Yurt dışında Türkçe öğretimi faaliyetleri, yetişkinlere Türkçe öğretmek için kurulan Yunus Emre Enstitüsü, Millî Eğitim Bakanlığının Türkçe Öğretim Merkezleri ve örgün eğitim kapsamında yürütülen seçmeli Türkçe dersleri ile devam etmektedir. Yurt içinde ise bazı üniversitelerin Türkçe Öğretim Merkezlerinde (TÖMER), yetişkinler ve uluslararası öğrenciler Türkçe öğrenmektedirler (TMV, 2020, s: 8).

Yukarıda bahsedilen kurum ve kuruluşlarda gerçekleşen Türkçe öğretiminde uluslararası dil öğretimi standardının sağlanması için bugüne kadar “Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi (DAOBM)” temel alınmıştır. Ortak ölçütlerle standart bir öğretim programının oluşturulması kurum, öğretmenler ve çeşitli kitle ve profildeki öğrencilerin hedeflerine ulaşmalarını sağlaması açısından gereklidir (Tüm, 2022: 164)

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan 2020 Türkçe Öğretim Programında (2020: 173) genel amaçlar:

“Türkçe anlama ve anlatma becerilerini kullanarak sosyal hayatın her alanında iletişimi kurma becerisine sahip olan, keşfederek ve yarararak yaşayarak öğrenen, öğrenme sürecinde sorumluluk alan, iş birliği içinde çalışan, problem çözme becerilerini kullanan, sorgulayan, yorumlayan, evrensel ve kendi kültürüne özgü değerlere duyarlı, kültürlerarası bilinç sahibi bireyler yetiştirmek” olarak açıklanmaktadır. Yaygın Eğitim

Kurs Programı'nın amaçları incelendiğinde Türk Milli Eğitiminin amaçlarına uygun olarak öğrencilerin temel düzeyde Türkçe öğrenmeleri ve kendi ihtiyaçlarını karşılamaları hedeflenmiştir.

Dil beceri düzeyleri, Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metninde Temel düzey (A), Ara düzey (B) ve İleri düzey (C) olmak üzere adlandırılmıştır. Bu düzeylerin her biri kendi içinde alt gruplara ayrılmıştır. Örneğin Temel düzey Giriş - Keşif Düzeyi (A1) ile Temel Gereksinim Düzeyi (A2), Ara düzey ise eşik düzeyi (B1) ile gelişmiş düzey (B2), İleri düzey ise bağımsız kullanma (C1) ve ustalık düzeyi (C2) gibi alt düzeylere ayrılmıştır. Her düzeyde geliştirilecek dil becerileri aşama aşama verilmiştir (Aktaran: Güneş,2011: 142).

2.2. İSİM ÇEKİMİNİ KABUL EDEN FİİLİMSİLERİN KULLANIMININ TÜRKÇE ÖĞRETİM PROGRAMLARIYLA İLİŞKİSİ

Türkçenin çeşitli öğretim programlarından biri olan Türkiye Maarif Vakfının yayınladığı öğretim programı ve kazanımları bu çalışmada temel alınmıştır. Bu programda yer alan kazanımlarda B seviyesinden başlanmış ve B1, B2, C1 seviyelerinde dinleme/izleme, sözlü etkileşim, sözlü üretim, okuma ve yazma becerilerinin kazanım listeleri incelenmiştir. Çünkü B1'den önceki seviyelerde isim yan cümlelerinin kullanımı ile ilgili kazanımlar yoktur.

Türkçe öğrenen B1 seviyesindeki yabancı bir öğrencinin çekimsiz fiillerle cümle kurarken çekimsiz fiillere gelen isim-fiil eki olan *-mA* ile ve sıfat-fiil eki olan *-DIK/-AcAK* ekleri arasındaki farkı kavraması gerekmektedir. Tüm beceri alanlarında yapacağı çalışmalarda *-mA* ekinin bağlandığı fiile zaman bildirmekten çok iş anlamı kattığı, *-DIK/-AcAK* ekinin ise bağlandığı fiile göre geçmiş veya gelecek zaman anlamı kattığı Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen öğrencilerin kavraması gereken dil bilgisi kurallarından biridir.

Ayrıca *-mA* ile kurulan çekimsiz fiiller genellikle duygu ifade eden fiillere, *-DIK/-AcAK* eki ile kurulan çekimsiz fiiller bildirim, açıklama ifade eden fiillere bağlanmıştır. *-DIK/-AcAK* ve için edatına bağlanan fiiller cümlede neden sonuç anlamı bildirirken *-mA* eki alan fiiller, cümleyle amaç sonuç anlam ilişkisi kurar. Dinleme, sözlü beceri, sözlü etkileşim ve yazma becerilerinin bahsedilen konularla ilgili kazanımları aşağıda verilmiştir.

2.3. “-MA + İYELİK EKİ + HÂL EKİ” YAPISININ KULLANILDIĞI KAZANIMLAR

2.3.1. B1 Seviye Kazanımlar

Tebrik ve kutlama ifadeleri ile ilgili bu seviyede Türkiye Maarif Vakfı Programı (TMVP)’de bir dinleme, bir sözlü üretim, bir okuma ve bir yazma kazanımı tespit edilmiştir:

B1.D.18. Kutlama/tebrik/teşekkür/temenni/davet veya taziye içerikli metinleri/konuşmaları anlar.

B1.SÜ.17. Kutlama/tebrik/teşekkür/temenni/davet/taziye içerikli konuşmalar yapar.

B1.O. 61. Kültürel bağlamlara (gelenekler, kutlama, davet, tebrik, teşekkür, bayram, taziye, anma vb.) uygun kalıp ifadeleri ve anlamlarını belirler.

B1.Y.6. Kutlama/tebrik/davet mesajları/metinleri yazar.

Bu kazanımla ilgili olarak Yedi İklim B1 seviye ders kitabında şu kullanımlara rastlanmıştır:

Okuma arzusunun hiç bit-memesini dile-rim (2015: 64).

Evlenenlerin bir yastıkta yaşlan-ması dilen-ir (2015: 146).

Tavsiye ve uyarı ile ilgili bu seviyede TMVP’de bir dinleme, bir sözlü etkileşim ve bir yazma olmak üzere üç kazanım tespit edilmiştir:

B1.D.24. Tavsiye/uyarı bildiren cümleleri ayırt eder.

B1.SE.28. Tavsiye/uyarı içeren diyaloglar kurar.

B1.Y.9. Tavsiye/uyarı ifadeleri içeren metinler yazar.

Bu kazanımla ilgili olarak Yedi İklim B1 seviye ders kitabında şu kullanımlara rastlanmıştır:

Bence başka emlakçılara da git-memiz gerek (2015: 80).

Ev almak için karşınızdakini ikna et-meniz gerek-iyor (2015: 81).

Buzdolabı kapılarının hava sızdırmaz ol-masına dikkat ed-iniz (2015: 81).

Enerji tüketimini azaltabil-meniz için buzdolabını ısıtıcı eşyalardan uzak bir yere koymalısınız (2015: 81).

Şu belgeyi imzala-manız gerek-iyor (2015: 84).

Bu kazanımla ilgili olarak Yeni Hitit B1 seviye ders kitabında şu kullanımlara rastlanmıştır:

İş hayatında önce kendinize sonra başkalarına dürüst ol-manız gerek-mektedir (2014: 14).

Sağlık için herkesin beslenmesine ve uyku düzenine dikkat et-mesi, sigara gibi zararlı alışkanlıklardan uzak dur-ması gerek-mektedir (2014: 18).

Merdiven altından geçmek kötü bir olayla karşılaş-manıza sebep ol-abilir (2014: 120).

Bu kazanımla ilgili Gazi Üniversitesi Tömer B1 seviye ders kitabında şu kullanım örneği bulunmuştur:

Ekmeği her zaman ihtiyacınız kadar alın ve ekmeğin uzun raf ömürlü ol-masına dikkat ed-in (2013: 19).

İstek/ihtiyaç ve şikâyet içeren cümlelerle ilgili bu seviyede TMVP’de bir sözlü üretim, bir okuma ve iki yazma olmak üzere dört kazanım tespit edilmiştir:

B1.SÜ.29. İstek veya şikâyetlerini anlatır.

B1.O.22. Metinlerdeki istek/ihtiyaç, şikâyet vb. içeren ifadeleri ve temel iletiyi belirler.

B1.Y.30. Günlük hayata ilişkin durum/şikâyet/istek içeren metinler yazar.

B1.Y.32. Biçim ve içerik özelliklerine dikkat ederek resmî yazılar (dilekçe vb.) yazar.

Bu kazanımla ilgili olarak Yedi İklim B1 seviye ders kitabında şu kullanımlara rastlanmıştır:

Neşet Ertaş kendisinin bir imzasının ol-masını iste-di (2015: 28).

Annesi kızının okula kahvaltı edip git-mesini isti-yor (2015: 48).

Ben evin şehir merkezine yakın ol-masını da isti-yorum (2015: 80).

Padişah ona içinde Zühre geçmeyen bir türkü söyle-mesini iste-r (2015: 150).

Hayatım boyunca çocuklarımın benimle aynı kaderi paylaşma-masını iste-dim (2015: 158).

Bu kazanımla ilgili Yeni Hitit B1 seviye ders kitabında aşağıdaki örnek bulunmuştur:

Batuhan Hacıoğlu, ölümsüzlük makinesi, para makinesi, ışınlama makinesi ve bitmeyen kontör icat edil-mesini isti-yor (2014: 83).

Bu kazanımla ilgili Gazi Üniversitesi Tömer B1seviye ders kitabında aşağıdaki örnekler bulunmuştur:

Ben, başkalarının benim özel hayatımı takip et-mesini iste-miyorum_(2013: 29)

Olabilir ama ben yine de özel hayatımın başkaları tarafından paylaşılm-asına karşıyım(<karşı ol- (2013: 29).

Tercih ve teklif ile ilgili bu seviyede TMVP’de bir dinleme, bir sözlü etkileşim, bir okuma ve bir yazma olmak üzere dört kazanım tespit edilmiştir:

B1.D.23. Tercih/teklif bildiren cümleleri ayırt eder.

B1.SE.27. Tercih/teklif içeren diyaloglar kurar.

B1.O.62. Tercih/teklif bildiren cümleleri ayırt eder.

B1.Y.8. Tercih/teklif/ ifadeleri içeren metinler yazar.

Bu kazanımla ilgili olarak Yeni Hitit B1 seviye ders kitabında şu kullanımlara rastlanmıştır:

Adayların sigara kullanma-ması tercih nedeni-dir (2014: 150).

Gazi Üniversitesi Tömer B1 seviye ders kitabında aşağıdaki örnek bulunmuştur:

Sana yardım et-memi iste-r misin (2013: 73)?

Öneri içeren cümlelerle ilgili bu seviyede TMVP’de bir dinleme, bir sözlü etkileşim ve iki yazma olmak üzere dört kazanım tespit edilmiştir:

B1.D.62. Öneri ifadelerini belirler.

B1.SE.10. Diyaloglarında öneri ifadeleri kullanır.

B1.Y.25. Yazılarında öneri ifadelerini kullanır.

B1.Y.29. Bir sorunun çözümüne ilişkin öneriler içeren metinler yazar.

Bu kazanımla ilgili olarak Yeni Hitit B1 seviye ders kitabında şu kullanıma rastlanmıştır:

Gençlere öğrenmeye açık ol-malarını öner-irim (2014: 61).

Gazi Üniversitesi Tömer B1 seviye ders kitabında bu kazanımla ilgili bir örnek bulunmuştur:

Bu nedenle yatırımcılara yerel para birimlerini tercih et-melerini öner-iyoruz (2013: 16).

2.3.2. B2 Seviye Kazanımlar

Plan/ tasarı/ hayalleri içeren cümlelerle ilgili bu seviyede TMVP’de bir dinleme, bir sözlü etkileşim, bir sözlü üretim ve bir yazma olmak üzere dört kazanım tespit edilmiştir:

B2. D. 23. Plan/tasarı/hayalleri anlatan bir konuşmayı anlar.

B2. SE. 28. Plan/tasarı/hayallerin konuşulduğu diyaloglara katılır.

B2. SÜ. 24. Plan/tasarı/ hayallerini uygun ifadeleri kullanarak anlatır.

B2. Y. 27. Plan/tasarı/hayallerini anlatan metinler yazar.

Bu kazanımla ilgili olarak Yedi İklim B2 seviye ders kitabında şu kullanımlara rastlanmıştır:

Program 2012 yılı itibarıyla 3 milyon öğrencinin Erasmus’a dâhil ol-masını hedefle-miştir (2015: 24).

Program, kalitenin geliştiril-mesini, bireylerin yeterliklerinin artırıl-masını, yeniliklerin teşvik edil-mesini hedefle-mektedir (2015: 25).

Talimat ve uyarı ile ilgili bu seviyede TMVP’de üç okuma ve bir yazma olmak üzere dört kazanım tespit edilmiştir:

B2. O. 5. Talimat içeren yönlendirmeleri takip eder.

B2.O. 6. Kullanım kılavuzlarındaki yönlendirmeleri takip eder.

B2. O. 58. Bilgisayar vb. teknolojik araçlardaki yönerge ve bildirimleri anlar.

B2. Y.51. Tarif ve/veya talimat içeren metinler yazar.

Bu kazanımla ilgili olarak Yedi İklim B2 ders kitabında şu kullanımlara rastlanmıştır:

Duygularınızın mantığınızın önüne geç-mesine izin ver-meyin (2015: 18).

Oyunun kalabalık bir grupta oynan-ması gerek-ir (2015: 52).

Kuru baklagillerin haşlama suyunun içerisine atılma-ması gerek-ir (2015: 94).

Gazi Üniversitesi Tömer B2 seviye ders kitabında da örneklerle rastlanmıştır:

Köpek, saklanan kişiyi bulunca hemen ödülü veril-mesi gerek-ir (2013: 20).

Fırınınızın içini temizlemek için kullandığınız ürünler, pişirdiğiniz yiyeceklerinizi etkileyebilir. Bu yüzden fırınınızın içinde deterjan kalma-masına özen göster-in (2013: 98).

Çamaşır makinenizin içine çamaşırı sıkıştırarak atmayın. Deterjan gözüünün temiz ol-masına özen göster-in (2013: 98).

Yeni Hitit Ders Kitabı B2-C1 seviyesini birlikte almıştır. Bu yüzden örneklerde iki seviye eş zamanlı olarak incelenmiştir. Bu ders kitabında bahsedilen kazanımlarla ilgili şu kullanımlara rastlanmıştır:

Arkadaşlarınızdan bu tutkunuzun ne olduğunu bul-malarını iste-yin (2014: 36).

Kiltin aşağıya çok sarkma-masına dikkat ed-ilir (2014: 52).

Kanalın sizi tercih et-mesini sağla-yın (2014: 119).

Senaryoda işlenen konunun daha önce işlenmemiş, özgün bir konu ol-masınadikkat ed-in (2014: 119).

Sececeğiniz kişilerin özelliklerini ve onları neden tercih et-meniz gerek-tiği ile ilgili ölçütleri belirleyiniz (2014: 173).

Görüş, eleştiri, yorum ile ilgili bu seviyede TMVP’de bir dinleme ve bir sözlü etkileşim ve iki okuma olmak üzere dört kazanım tespit edilmiştir:

B2. D. 30. Görüş/eleştiri veya yorumları ayırt eder.

B2. SE. 32. Yorum ve değerlendirmeler içeren konuşmalara katılır.

B2. O. 17. Yorum ve değerlendirmeleri ayırt eder.

B2.O. 21. Herhangi bir etkinliğe ilişkin eleştiri/yorum veya değerlendirme ifadelerini ayırt eder.

Bu kazanımla ilgili Yedi İklim B2 seviye ders kitabında aşağıdaki örnekler bulunmuştur:

Kütüphaneye git-mesine de pek lüzum kal-mıyor (2015: 11).

Başarıya ulaşma-manız için hiçbir sebep yok demektir (2015: 18).

Aynı kazanımın örnekleri Gazi Üniversitesi Tömer B2 seviye ders kitabında da bulunmuştur:

Olayları mantık süzgecinden geçiren, yeniliklere açık, kuvvetli belleğe sahip ve her şeyden önemlisi tarafsız karar verme yeteneğini taşıyan bireyler ol-manız gerek-ir (2013: 4).

Astronot mu olmak istiyorsunuz. Bunun için hem uzay tecrübesi yaşayabilecek yetenekte ol-manız hem de zorlu eğitimlerden geç-meniz gerek-iyor (2013: 6).

Vaktinin çoğunu bilgisayarın karşısında geçiren insanların bu kavramdan gittikçe uzaklaş-masından ve kendini yalnızlığa mahkûm et-mesinden endişe duyul-maktadır (2013: 14).

Bu kentlerin ortaya çıkarıl-ması, eski Roma kentleri konusunda yeni bilgilere ulaşıl-masını da sağla-dı (2013: 32).

Bu tip insanlar üstün zekâlı ve üstün yetenekli insanlar olarak nitelendirilir ve bunların özel bir eğitime tâbi tutul-maları gerek-ir (2013: 36).

Bu bakış açısından hareketle, üstün zekâlılara yönelik eğitim programlarının çok geniş bir yelpaze üzerinde oluşturul-ması kaçınıl-mazdır (2013: 36).

Anladığım kadarıyla yazar ilginç haberlere farklı bir bakış açısıyla yaklaşıyor. Bu da özgün ol-masını sağlı-yor (2013: 60)

Yeni Hitit Ders Kitabı B2-C1 seviye ders kitabında aşağıdaki örnekler saptanmıştır:

Amblemlerin kültürel ol-maları onların sözcük öğrenir gibi öğrenil-mesini sağlı-yor (2014: 72).

Belki de Norman Cousins'in mizah sayesinde sağığına kavuş-masına şaş-mamak gerek (2014: 80).

Basit biçimsel özellikler bizim televizyona odaklan-mamıza yol aç-ıyor (2014: 116)

Tahmin ve çıkarımlarla ilgili bu seviyede TMVP'de bir sözlü etkileşim ve bir yazma olmak üzere iki kazanım tespit edilmiştir:

B2. SE. 41. Bir olay veya durumla ilgili tahmin/öneri/çıkarım içeren konuşmalar yapar.

B2. Y. 28. Geleceğe yönelik tahminler/çıkarımlar içeren metinler yazar.

Bu kazanımla ilgili Yedi İklim B2 seviye ders kitabında şu kullanıma rastlanmıştır:

Uzmanlar genç ve sağılıklı kalmamız için su iç-memizi öner-iyorlar. (2015: 76)

Hitit Ders Kitabı B2-C1 seviye ders kitabında aşağıdaki örnek bulunmuştur.

Evinde çiçek yetiştirenlere onlara müzik dinlet-meleri öneril-ir (2014: 94).

İstek ve şikâyetlerle ilgili bu seviyede TMVP'de sözlü üretim beceri alanında bir kazanım tespit edilmiştir:

B2. SÜ.27. İstek veya şikâyetlerini anlatır.

Bu kazanımla ilgili Gazi Üniversitesi Tömer B2 seviye ders kitabında bir örnek bulunmuştur:

Mağaza mağaza gezerek özellikli ve kaliteli ürünler almaya çalışan insanlar “dayanıklı tüketim” malı olarak adlandırılan bu ürünlerin, gerçekten yıllarca dayan-masını isti-yor (2013: 98).

Yeni Hitit B2-C1 seviye ders kitabında aşağıdaki kullanımlara rastlanmıştır:

Kendisine adıyla hitap et-memizi iste-r (2014: 28).

Başkalarının gözünde küçük düşmesini iste-mediğim için sus-tum (2014: 76).

Ona biraz daha saygılı davran-manı isti-yorum (2014: 123).

2.3.3. C1 Seviye Kazanımlar

Farklı fikirlerin bulunduğu bilimsel konuşmalar ve teknoloji ile ilgili bilgi içeren metinlerle ilgili bu seviyede TMVP’de iki sözlü etkileşim, üç sözlü üretim ve üç yazma kazanımı tespit edilmiştir:

C1. SE. 30. Farklı fikirleri değerlendirerek bilimsel tartışmalara katılır.

C1. SE. 35. Ana dili konuşurları arasında geçen konuşmalara katılır.

C1. SÜ.18.Bilimsel konulara ilişkin öneri/tespit veya çıkarım içeren konuşmalar yapar.

C1. SÜ. 31. Bir sorunun çözümüne yönelik konuşmalar yapar.

C1. SÜ. 42. Konuşmalarında teknolojiyle ilgili söz varlığını kullanır.

C1. Y. 4. Bilgilendirme veya değerlendirme içeren tanıtım metinleri yazar.

C1. Y. 21. Bir konuya yönelik açıklayıcı ve bilgilendirici metinler yazar.

C1. Y. 57. Yazılarında teknolojiyle ilgili söz varlığını kullanır.

Bu kazanımlarla ilgili Gazi Üniversitesi Tömer C1 seviye ders kitabında aşağıdaki örnekler saptanmıştır:

16. yüzyılda inşa edilen Mihrimah Sultan Camisi de Sinan’ın farklı bir sırrının keşfine çık-manızı sağla-r (2013: 4).

Kabile erkeklerinin kendilerine uygun eş adayını seç-meleri, festivalin ana temasını oluşturmaktadır (2013: 13).

DNA zincirindeki bozukluklara bağlı olarak genlerin normal işlevlerini kaybet-mesi, hücrelerin kontrolsüz çoğalmasına, yani kansere de yol açabil-iyor (2013: 30).

Ayrıca, testosteron hormonunun çokluğu da erkeklerin matematikte daha iyi olmalarını ve üç boyutlu görme-lerini sağla-r (2013: 59).

Sanatçı kimliğinin getirisi olan merakının yanı sıra ışığın bilimsel yönünü de merak etmiş ışığın yansımalarını ve kırıl-masını incele-miştir (2013: 95).

Ayrıca bu dillerde her bir durum için farklı bir kelimenin kullanıl-ması, söz konusu dillerin sadece söz varlığı bakımından çok zengin ol-masını sağla-mıştır (2013:106).

Yedi İklim C1 seviye ders kitabında aşağıdaki kullanımlara rastlanmıştır:

Güçlendiren maddelerin dengede kal-masına yardımcı ol-ur (2015: 29).

Uzun seyahat edenler virüslerin bulundukları bölgelerden diğer yerlere taşın-masına ve bu virüsler yoluyla ortaya çıkan hastalıkların bağışıklığı olmayan toplumlarda yayıl-masına yol aç-mışlardır (2015: 36).

Yüksek kalite ve teknolojiyle üretilmiş olan bu ürününüzün size en iyi verimi sun-masını isti-yoruz (2015: 50).

Ormandaki bitkiler kökleri ile toprağı bir arada tutup dağılmasını önler (2015: 91).

Yeni Hitit B2- C1 seviye ders kitabında aşağıdaki örnekler bulunmuştur:

Gülme eylemi insana pozitif bir ruh hâli kazandıran kimyasal maddelerin daha fazla salgılan-masını sağla-r (2014: 80).

Müzik bir sanat dalı olarak öncelikle kişinin duygularını dışa vur-masını sağla-mak-tadır (2014: 91).

Matematik ve müziğı birbirinden ayıran unsurlar ol-masına rağmen bu iki disiplin birçok açıdan son derece ilişkilidir (2014: 91).

Müziğın bir eğlence aracı olarak görül-mesine karşı-dır (2014: 93).

Müzik gerçekten bazen insanın kendini olduğundan daha iyi hisset-mesini sağla-yabiliyor (2014: 94).

1917 yılında Dixieland Jazz Band'ın ilk plaklarının piyasaya çık-masıyla ol-muştur. (2014: 98).

Öyküleyici metinlerle ilgili bu seviyede TMVP'de üç okuma kazanımı tespit edilmiştir:

C1. O. 23. Öyküleyici/edebî metinlerdeki temel çatışmayı/çatışmaları belirler.

C1. O. 24. Öyküleyici/edebî metinlerin yapı unsurlarını ve işlevlerini belirler.

C1. O. 25. Öyküleyici/edebî metinlerin tema, konu ve ana duygusunu belirler.

Gazi Üniversitesi Tömer C1 seviye ders kitabında aşağıdaki kullanımlara rastlanmıştır:

Nine, çocukları uçurumdan tam atacakken yavruları insanlar tarafından avlanmış bir geyik, nineden bu çocukları ölen evlatları yerine kendisine ver-mesini iste-r (2013: 82).

Çocuk Maral Ana'nın etlerinin büyük bir iştahla yenmesine ve tüm bu gördüklerine dayanamaz, yaşananlara müdahale etmesi için Kulubeg'in gel-mesini hayal ed-er (2013: 83).

Genelleme, şart veya varsayım bildiren ifadelerle ilgili bu seviyede TMVP'de bir okuma kazanımı tespit edilmiştir:

C1. O. 43. Metindeki genelleme/şart/ varsayım veya olasılık bildiren ifadeleri ayırt eder.

Gazi Üniversitesi Tömer C1 seviye ders kitabında bu kazanımla ilgili aşağıdaki örnekler bulunmuştur:

Yaşadığımız şehirde aşağıdaki yapılardan hangilerinin daha çok ol-masını tercih ed-erdiniz (2013: 6)?

Dilerseniz evinize temizliğe gelen kişilerin belirli saatler dışında evinize gir-mesini engelleyebil-irsiniz. (2013: 65).

Arkadaşınız sizden bu öğütlere ne yap-manızı iste-r (2013: 69)?

Hayallerinizin gerçekleş-mesini isti-yorsanız rüya görmeyin (2013: 100).

Eleştiri, yorum ve değerlendirme bildiren ifadelerle ilgili bu seviyede TMVP'de iki dinleme, bir sözlü etkileşim, üç sözlü üretim, iki okuma ve iki yazma kazanımı tespit edilmiştir:

C1. D. 17. Tartışmaya dayalı metinlerde iddia, açıklama ve yorumları ayırt eder.

C1. D. 27. Gerekçelendirilmiş görüş ve önerileri belirler.

C1. SE. 26. Yorum ve değerlendirmeler içeren konuşmalara katılır.

C1. SÜ. 11. Bir konu, durum veya olaya ilişkin yorumlarını içeren konuşmalar yapar.

C1. SÜ. 12. Bir konuyla ilgili görüşlerini gerekçelendirerek açıklar.

C1. SÜ. 35. Eleştiri/yorum/değerlendirme içeren konuşmalar yapar.

C1. O. 16. Yorum ve değerlendirmeleri ayırt eder.

C1. O. 21. Gerekçelendirilmiş görüş ve önerileri belirler.

C1. Y. 12. Bir konuya ilişkin görüş ve önerilerini gerekçeleriyle anlatan metinler yazar.

C1. Y. 34. Eleştiri/yorum veya değerlendirme içeren metinler yazar.

Gazi Üniversitesi Tömer C1 seviye ders kitabında bu kazanımla ilgili şu kullanımlar bulunmuştur:

Doğu'nun üretimdeki yetersizliğini eleştirmektense adaletsiz paylaşım üzerinde durmak, daha doğru neticeler elde et-memize yardımcı ol-abilir (2013: 49)

Cimri insan, parasını hiçbir şekilde harcamak istemez. Kendisinin veya yakın çevresinin temel ihtiyaçları için bile sahip olduğu paranın azal-masına tahammül ed-emez (2013: 56).

Bu onların bolluğa kavuştukları zaman bile savurganlık et-melerine yol aç-ar (2013: 70).

Fakat Leonardo'nun sahip olduğu merak; tüm zorluklara göğüs ger-mesine neden ol-muştur (2013: 95).

Günlük hayatta zihni meşgul eden problemler, uyumadan önce yaşadığınız bir olay, okuduğunuz bir kitap ya da gazete haberi, psikolojik kaynaklı rüyalar gör-menize neden ol-abilir (2013: 98).

Züleyha'nın aşkı sarayda çeşitli dedikoduların çık-masına neden ol-ur (2013: 101).

Bu kazanımla ilgili Yedi İklim C1 seviye ders kitabında şu kullanımlara rastlanmıştır:

Çoğu zaman muhatabımızın bizi yanlış anla-masına neden ol-ur (2015: 59).

Doğurganlık oranının her geçen gün azal-masına bağlı-yor (2015: 144).

Misafire bir fincan kahve ikram etmeniz, sizinle kırk yıllık dostluk kur-masını sağla-r (2015: 147).

Yeni Hitit B2-C1 seviye ders kitabında bu kazanımla ilgili aşağıdaki örnek bulunmuştur:

Sagan’ın düşüncelerini ifade etme kabiliyeti insanların evreni daha iyi anla-masını sağla-mıştır (2014: 140).

2.4. “-DIK/-ACAK + İYELİK EKİ + HÂL EKİ” YAPISININ KULLANILDIĞI KAZANIMLAR

2.4.1. B1 Seviye Kazanımlar

Gerekçelendirme ve neden sonuç cümleleri ile ilgili bu seviyede TMVP’de bir dinleme, iki sözlü etkileşim, bir sözlü üretim, iki okuma ve iki yazma olmak üzere sekiz kazanım tespit edilmiştir:

B1.D.44. Gerekçelendirme ifadelerini belirler.

B1.SE.2. Konuşmacıdan görüşlerini gerekçelendirmesini ister.

B1.SE.23. Gerekçelendirerek günlük hayata ilişkin (özür dileme, şikâyet, telafi etme vb.) diyaloglara katılır.

B1.SÜ.22. Konuşmalarında gerekçelendirme ifadeleri kullanır.

B1.0.34. Gerekçelendirilmiş görüş ve önerileri belirler.

B1.O.70. Gerekçelendirme ifadelerini belirler.

B1.Y.26. Bir konuya ilişkin görüş ve önerilerini gerekçeleriyle anlatan metinler yazar.

B1.Y.48. Duygu ve düşüncelerini gerekçeleriyle yazar.

Bu kazanımla ilgili olarak Yeni Hitit B1 seviye ders kitabında şu kullanımlara rastlanmıştır:

Yakışıklı biri olama-dığım için fotoğrafçı oldum (2014: 16).

Bu rüyanın gerçekleşebileceğine beni inandır-dığın için teşekkür ederim (2014: 106).

Bu inançların bazıları insanları olumlu davranışlara yönlendir-diği için yararlı görülmektedir (2014: 117).

Gazi Üniversitesi Tömer B1 seviye ders kitabında bu kazanımla ilgili bir örneğe rastlanmıştır:

Öncelikle otelimizi tercih et-tiğiniz için size ve ailenize teşekkür ederiz (2013: 64).

Geçmişe ilişkin olay, durum ve bilgileri anlatan metinlerle ilgili bu seviyede TMVP’de bir dinleme, iki sözlü üretim, bir okuma ve bir yazma olmak üzere beş kazanım tespit edilmiştir:

B1.D.21. Geçmişe ilişkin olay/durum/bilgileri anlatan metinleri anlar.

B1.SÜ.18. Geçmiş veya gelecekle ilgili (kişi, durum, olay vb.) duygu ve düşüncelerini anlatır.

B1.SÜ.47. Geçmişe ilişkin olay/durum/bilgileri anlatır.

B1.O.66. Geçmişe ilişkin olay/durum/bilgileri anlatan metinleri anlar.

B1.Y.22. Geçmişe ilişkin olay/durum/bilgileri anlatan metinler yazar.

Bu kazanımla ilgili olarak Yeni Hitit B1 seviye ders kitabında şu kullanıma rastlanmıştır:

Yaşayan biyolojik annelerin de bir kutlama hak et-tiğini düşün-müşler (2014: 133).

Gözlem ve izlenim içeren cümlelerle ilgili bu seviyede TMVP’de bir okuma ve iki yazma olmak üzere üç kazanım tespit edilmiştir:

B1.O.27. Gözlem ve izlenim içeren ifadeleri belirler.

B1.Y.24. Gözlem ve izlenimleri içeren gezi yazıları yazar.

B1.Y.28. Gözlem ve izlenim içeren metinler yazar.

Bu kazanımla ilgili olarak Yedi İklim B1 seviye ders kitabında şu kullanımlara rastlanmıştır:

“Her şey dâhil” sistemiyle çalışmanıza rağmen saat 22.00’den sonra otelde yiyecek hiçbir şeyin kalma-dığına şahit ol-duk (2015: 64).

Plan tasarı ve hayal ile ilgili bu seviyede TMVP’de bir dinleme, bir sözlü etkileşim, bir sözlü üretim, bir okuma ve bir yazma olmak üzere beş kazanım tespit edilmiştir:

B1.D. 38. Plan/tasarı/hayallerini anlatan bir metni anlar.

B1.SE.35. Plan/tasarı/hayallerin konuşulduğu diyaloglara katılır.

B1.SÜ.28. Plan/tasarı/hayallerini anlatır.

B1.O.43. Plan/tasarı/hayallerini anlatan bir metni anlar.

B1.Y.38. Plan/tasarı/hayallerini anlatan metinler yazar (2020, 57-64).

Bu kazanımlarla ilgili olarak Yeni Hitit B1 seviye ders kitabında şu kullanım örneklerine rastlanmıştır:

Jürinin en doğru kararı ver-eceğini düşün-düm hep (2014: 107).

İyi, huzurlu bir evliliğe sahip ol-acağını düşün-ür (2014: 109).

2.4.2. B2 Seviye Kazanımlar

Doğrudan ve dolaylı aktarımla ilgili bu seviyede TMVP’de bir sözlü üretim ve bir yazma olmak üzere iki kazanım tespit edilmiştir.

B2. SÜ. 11. Konuşmalarını doğrudan/dolaylı alıntılarla destekler.

B2.Y. 53. Dolaylı anlatım içeren metinler yazar.

Bu kazanımla ilgili olarak Yedi İklim B2 seviye ders kitabında şu kullanımlara rastlanmıştır:

Senin de söyle-diğin gibi Mehmet araştırmaya ve okumaya meraklıydı (2015: 11).

Aylin’in doktoru bebeğin cinsiyetinin belirlenmesi için biraz daha beklemesi gerektiğini söylü-yor (2015: 59).

Bu içeceklerin fazla tüketilmesinin kişiye yarardan çok zarar ver-eceğini söyle-di (2015: 90).

Düşünürler bazı insanların dünyaya birtakım görevleri yerine getirmek için gel-diğini söyle-rler (2015: 113).

Bu kazanımla ilgili Gazi Üniversitesi Tömer B2 seviye ders kitabında aşağıdaki örnekler bulunmuştur:

Doktor sizi muayene edeme-yeceğini söylü-yor (2013: 7).

Diğer taraftan bazı uzmanlar genetiğiyle oynanmış bu ürünlerin insan sağlığını önemli derecede tehdit ettiğini, insan sağlığı üzerindeki etkileri için yapılmış bir bilimsel araştırma olma-diğini belirti-yorlar (2013: 28).

Yeni Hitit B2-C1 seviye ders kitabında da bu kazanımla ilgili örnekler bulunmuştur:

Nehir bana Aylin'den kimseye anlatmamasını istediğim bir konuyu kendisine anlat-tığını söyle-di (2014: 21).

Futbolcu uçak fobisi yüzünden futbolu tamamen bırak-tığını açıkla-dı (2014: 32).

Oğlunun 18 yaşından beri evden hiç çıkmadığını ve evde bir hayat kur-duğunu anlat-tı (2014: 32).

Bu dansın kadının kendiyle barışık olmasını arttırıcı etkisi ol-duğunu dile getir-miş (2014: 48).

Engin bu konseri ilk yayınlandığında 4-5 yaşlarında ol-duğunu söylü-yor (2014: 99).

Görüş, eleştiri, yorum ve çıkarım cümleleriyle ilgili TMVP'de üç dinleme ve iki sözlü etkileşim olmak üzere beş kazanım tespit edilmiştir:

B2. D. 17. Tartışmaya dayalı metinlerde iddia, açıklama ve yorumları ayırt eder

B2.D. 26. Dinledikleriyle/izledikleriyle ilgili çıkarımlarda bulunur.

B2. D. 30. Görüş/eleştiri veya yorumları ayırt eder.

B2. SE. 7. Bir tartışmaya, uygun soru ve yönlendirmelerle başkalarının da katılımını sağlar.

B2. SE. 32. Yorum ve değerlendirmeler içeren konuşmalara katılır.

Bu kazanımlarla ilgili Gazi Üniversitesi Tömer B2 seviye ders kitabında aşağıdaki örnekler bulunmuştur:

Özellikle fiziksel güç gerektiren mesleklerin kadınlara uygun ol-madığını düşün-üyorum (2013: 6).

Farelerde yapılan deneylerden yola çıkılarak ortaya atılan bu iddialar ise hazır gıda maddelerinin zararlı ol-duğunu göster-iyor (2013: 28).

Ne var ki bu yöntem, tarihi belli olan Mısır buluntularına uygulandığında, saptanan tarihlerin çok kesin ol-madığı anlaşılmıştır (2013: 32).

Bu örnekten hareketle üstün zekâlı çocukların özel bir eğitimden geçirilme serüveninin çok da yeni olma-dığını söyleyebil-iriz (2013: 36).

Birçok kitabın aynı kaderi paylaş-tığını düşün-üyorum (2013: 60).

*İşte ben her an bu durumun içinde organ naklinin ve organ bağışının çok mühim ol-
duğunu düşün-üyorum (2013: 95).*

Yeni Hitit B2-C1 seviye ders kitabında ise şu kullanımlar yer almıştır:

Lüks içinde yaşamamanın kötü bir şey ol-duğunu düşün-müyorum (2014: 58).

*Çok parası olmak aynı zamanda çok mutlu olmak ya da çok kazanmaya devam edil-
eceği anlamına gel-miyor (2014: 62).*

*Yabancı diller konusunda kendimi geliştirmek zorunda ol-duğumu düşün-üyorum
(2014: 84).*

*Deneklerin testten 8-9 puan daha yüksek sonuçlar elde et-tiği görül-müştür (2014:
91).*

Farelerin labirentte daha başarılı ol-dukları gözlen-miştir (2014: 91).

Kurgusal veya hayali durumlarla ilgili TMVP’de konuşma düzeyinde bir kazanım bulunmuştur:

B2.SÜ. 12. Kurgusal/hayali durum veya olaylara ilişkin konuşur.

Bu kazanımla ilgili Yedi İklim B2 seviye ders kitabında aşağıdaki örneğe rastlanmıştır:

*İşinizde başarılı olmak istiyorsunuz ama nereden başlay-acağınızı bil-miyorsunuz
(2015: 18).*

Yeni Hitit B2-C1 seviye ders kitabında aşağıdaki örnekler tespit edilmiştir:

Bazen onun yanlış zamanda dünyaya gel-diğini düşün-ürüm (2014: 28)

Sen olmadan hayatımın hiçbir tadı ol-amayacağını düşün-üyorum (2014: 36).

Siz de bir tutkunuzun ol-duğunu düşün-ün(2014: 36).

MP3’lerin müziği yok ed-eceğine inan-maktadır (2014: 93).

Tahmin ve çıkarım ile ilgili ifadelerde TMVP’de bir dinleme, bir sözlü etkileşim ve bir yazma olmak üzere üç kazanım tespit edilmiştir:

B2.D. 43. Tahmin ifadeleri içeren bir metni anlar.

B2.SE. 41. Bir olay veya durumla ilgili tahmin/öneri/çıkarım içeren konuşmalar yapar.

B2.Y. 28. Geleceğe yönelik tahminler/çıkarımlar içeren metinler yazar.

Bu kazanımlarla ilgili Yeni Hitit B2-C1 seviye ders kitabında şu kullanımlar tespit edilmiştir:

Jim Davis dünyanın en açgözlü kedisini yarattığında bu kadar sevileceğini ve popüler ol-acağını tahmin et-miş miydi (2014: 89)?

Ben hep müzik zevkinin yaş ilerledikçe geliş-eceğini düşün-ürdüm (2014: 101).

Enerjinin giderek pahalılaş-acağı tahmin ed-iliyor (2014: 112)

Bir dizinin insanlarla aramı bu kadar aç-acağını tahmin et-mezdim (2014: 118).

Programlara olan ilgi hiç de azal-acağa benze-miyor (2014: 124).

2.4.3. C1 Seviye Kazanımlar

Gerekçelendirme ve neden sonuç cümleleri ile ilgili bu seviyede TMVP’de bir dinleme, bir sözlü etkileşim, bir sözlü üretim, bir okuma ve bir yazma olmak üzere beş kazanım tespit edilmiştir:

C1. D. 27. Gerekçelendirilmiş görüş ve önerileri belirler.

C1. SE. 18. Bir tartışmada görüşlerini gerekçeleriyle ifade eder.

C1. SÜ. 12. Bir konuyla ilgili görüşlerini gerekçelendirerek açıklar.

C1. O. 21. Gerekçelendirilmiş görüş ve önerileri belirler.

C1. Y. 12. Bir konuya ilişkin görüş ve önerilerini gerekçeleriyle anlatan metinler yazar.

Bu kazanımlarla ilgili Yeni Hitit B2-C1 seviye ders kitabında şu kullanımlara rastlanmıştır:

Gençler, yetişkinler tarafından benmerkezci, asi oldukları ve geleneklerine bağlı olma-dıkları için eleştiril-irler (2014: 20).

Dostumu kaybet-tiğim için çok üzgünüm (2014: 21).

Hiçbir zaman bizim yaşımızda olmayacağınız için bizi kıskan-dığınızı düşün-üyorum (2014: 153).

Onarımlarda yöredeki taş malzeme ve yerel ustalar kullanıl-dığı için köyün tarihi dokusu bozulmuyor (2014: 110).

Gazi Üniversitesi Tömer C1 seviye ders kitabında şu kullanımlar bulunmuştur:

Ayakkabıyı yağmurlu havalarda giymek ve suyla temas ettirmek pervanenin çalışmasını engelley-eceği için sadece güneşli ve kuru havalarda kullanılması önerilmektedir (2013: 42).

Yapıldığı dönemde elektrik olma-dığı için camiye 275 adet kandil ve bunlara ek olarak dev mumlar yerleştirilmiştir (2013: 49).

Yedi İklim C1 seviye ders kitabında şu kullanımlar bulunmuştur:

Ürünümüzü tercih et-tiğiniz için teşekkür ederiz (2015: 50).

Geçmiş veya gelecek hakkında duygu ve düşünceleri ifade etmekle ilgili bu seviyede TMVP’de iki sözlü üretim ve bir yazma olmak üzere üç kazanım tespit edilmiştir:

C1. SÜ. 9. Bir olay veya durumla ilgili tahmin/öneri/çıkarım içeren konuşmalar yapar.

C1. SÜ.10. Geçmiş veya gelecekle ilgili /kişi, durum, olay vb.) duygu ve düşüncelerini anlatır.

C1. Y. 19. Geleceğe yönelik tahminler/çıkarımlar içeren metinler yazar.

Bu kazanımla ilgili Yeni Hitit B2-C1 seviye ders kitabında şu kullanımlar bulunmuştur:

Çocuk bir balık olup dereden gemiye yüz-eceğini düşün-dü (2014: 14).

Bu yemeğin Sultan IV. Murad için 1612-1640 yılları arasında yara-tıldığı düşünül-ür (2014: 44)

Ünlü kişiler bu sözleriyle paraya değer ver-mediklerini göster-mişlerdir (2014: 58).

Tüm bunların başarıyı dolayısıyla maddi kazancı getir-diğini belirt-iyor (2014: 62).

Bu iş için yeterli donanımına sahip ol-duğunuzu düşün-üyorum (2014: 110).

Bu programların gerçeği yansıt-tığına inan-mıyorum (2014: 126).

Ancak formül tamamlandığında da bu noktanın insan aklının son zaferi ol-acağını savun-uyor (2014: 140).

Bazıları ise böyle bir olasılığın dahi var olma-dığını düşün-ür (2014: 140).

Hakan Kırkoğlu günlük fal yazmakla beraber bunun astrolojiyi doğru biçimde ele almanın uygun bir yolu olma-dığını düşün-üyor (2014: 146)

Gazi Üniversitesi Tömer C1 seviye ders kitabında bu kazanımla ilgili şu kullanımlar bulunmuştur:

Bu notu bulduğunuza göre kemerlerden birinin kilit taşı aşındı ve nasıl değiştir-eceğinizi bil-miyorsunuz (2013: 4).

Aksine hemen herkes kutsallıklarına inanarak şehre refah getir-eceklerini düşün-mektedir (2013: 13).

2050 yılında, 55 yaş ortalamasına ulaşacak olan İspanya'nın dünyanın en yaşlı nüfusa sahip ülkesi ol-acağı tahmin edil-mektedir (2013: 50).

Bazı çevreler, bir ülkenin sayısal nüfus bakımından kalabalık olmasının tek başına bir güç göstergesi olarak kabul edilemey-eceğini öne sür-mektedir (2013: 50).

Diğer taraftan bu görüşe muhalefet eden başka bir grup ise nitelikli nüfus yetiştirmek için bile temelde bir insan varlığına ihtiyaç duyul-duğunu ve nüfusu kalabalık olan ülkelerin nitelikli nüfus oluşturmada daha avantajlı ol-duklarını iddia et-mektedir (2013: 50).

Ancak son zamanlarda yapılan çalışmalar, hem anne hem de babanın obez olduğu durumda çocukta obezite gelişme riskinin tek ebeveynin obez olmasına göre daha yüksek ol-duğunu göster-mektedir (2013: 66).

Bu nedenle bu çocukların yüksek çevresel obezite riski altında ol-dukları düşünül-ür (2013: 66).

Şairliğin bir okulu yoktur; kimi şairler bu yeteneğin yaratılıştan geldiğine, kimileri de çalışmayla kazanıl-acağına inan-ır (2013: 76).

Babasının önce çok şaşır-acağını daha sonra da onunla sohbet ed-eceğini düşün-ür (2013: 82).

Ömrünün sonuna kadar aynı düzende nefes alamay-acağını hissed-er (2013: 88).

İlkel toplumlar rüyaların, tanrılar tarafından kendilerine verilen hediyeler olduğuna inanmış, eğer hata yaparlarsa da yine rüya yoluyla cezalandırıl-acaklarını düşünmüşlerdir (2013: 98).

Dünyanın iyi bir dünya olabileceğine, insanın mavi gökyüzünü, denizi, ağaçları seyretmekle mutluluğu yaşadığı anlara kavuş-acağına inan-ıyoruz (2013: 102).

Yedi İklim C1 seviye ders kitabında bu kazanımla ilgili şu kullanımlara rastlanmıştır:

İbrani ve Yunan dillerinde rastlansa da bunların ebced hesabı gibi kullanılma-dığı görül-müştür (2015: 71).

Yetkililer günde 100 bin civarında aracın da köprüyü kullanmak istediği hâlde kullanama-dığını belirt-mektedir (2015: 104).

Bunların özel isim olabil-eceğine kanaat getir-ir (2015: 111).

Matematiğin çok zor ol-duğunu düşün-üyor (2015: 139).

Kırklı çocuğun elbise ve bezlerinin suyunun dışarı atıl-mayacağına inanıl-ır (2015: 147).

Kişinin kırk yaşına geldiğinde olgunlaş-acağından bahsedil-ir (2015:147).

İlk kadavra dersinde camdan atlayıp kaç-tıklarını düşün-üyorum (2015:159).

Doğrudan ve dolaylı alıntılarla ilgili bu seviyede TMVP’de bir sözlü üretim ve bir yazma olmak üzere iki kazanım tespit edilmiştir:

C1. SÜ. 5. Konuşmalarını doğrudan/dolaylı alıntılarla destekler.

C1. Y. 43. Dolaylı anlatım içeren metinler yazar.

Yeni Hitit B2-C1 seviye ders kitabında bu kazanımla ilgili şu kullanımlar bulunmuştur:

Savunduğu konuların araştırmalara dayan-dığını söylü-yor (2014:136).

Gazi Üniversitesi Tömer C1 seviye ders kitabında şu kullanımlara rastlanmıştır:

Mektubun devamında Sinan, kemerin nasıl onarıl-acağını anlat-ıyordu (2013: 4).

Annem ve babam çok zayıfla-dığımı söylü-yorlar (2013: 38).

Öğretmen sakın bir şekilde çocuğu dinler ve ona ölümün bir gerçek ol-duğunu ve herkesin bir gün mutlaka bunu yaşay-acağını söyle-r (2013: 60).

Dünyaca ünlü sanatçılardan Paul Mc Cartney, sevilen şarkılarından bazılarını önce rüyasında dinle-diğini anlat-ır (2013: 98).

Yedi İklim C1 seviye ders kitabında şu kullanımlar tespit edilmiştir:

Botic, Osmanlı- Venedik sınırında bu tarz aşkların, olayların çok ol-duğunu vurgula-mıştır (2015: 124).

Müfredata Türkçenin konulması yönünde çalışmalarda bulun-duklarını bildir-di (2015: 128).

SONUÇ

“Türkçede İyelik Eki Alan Fiilimsilerin Bağlandığı Fiillerin Özellikleri ve Sınıflandırılması” başlıklı çalışma iki bölümden oluşmuştur.

Birinci bölümde şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Türkçede çekimsiz fiillere eklenen isim-fiil eklerinden *-mA*, sıfat-fiil eklerinden *-DIK* ve *-AcAK* eklerini iyelik ekleri ve hâl ekleri takip eder.

2. “*-mA*+ iyelik eki + yalın hâl” ile oluşturulan ifadeler *yet-*, *gerek-*, *isten-*, *hedeflen-*, *kararlaştırıl-*, *öngörül-*, *şekillen-*, *icap et-*, *kolay ol-*, *mümkün ol-*, *tavsiye olun-* gibi fiillere bağlanırlar. Bu fiiller genellikle edilgen fiillerdir. Anlamına göre incelendiğinde oluş fiilleri de tespit edilmiştir.

3. “*-DIK/-AcAK*+ iyelik eki + yalın hâl” ile oluşturulan ifadelerin söz diziminde özne olarak kullanıldığı, bağlandığı fiillerin geçişsiz ve edilgen fiiller olduğu görülmüştür. Ayrıca bu *-DIK/-AcAK* ekinin bağlandığı fiillerin bir zaman bildirdiği ve görünüş bakımından genellikle bitmişlik görünüşüne sahip olduğu belirlenmiştir.

4. “*-mA*+ iyelik eki + belirtme hâli eki” alan fiillerin cümlede söz diziminde nesne görevinde kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu yapının genellikle istek, dilek gibi duygu bildiren fiillerle ilişki kurduğu görülmüştür. Taylan (1993), yukarıda bahsi geçen makalesinde bu konuya değinmiştir. Çalışmada tespit edilen bu madde, Taylan’ın tespitleriyle örtüşmektedir.

5. “*-DIK/-AcAK*+ iyelik eki + belirtme hâli eki” ile oluşturulan ifadelerin söz diziminde nesne görevinde olduğu ve genellikle geçişli, iş fiillerine bağlandığı belirlenmiştir. Bu yapının bağlandığı fiillere bakıldığında *bildirmek*, *açıklamak*, *söylemek*, *haber vermek*, *anlatmak*, *belirtmek*... gibi bildirim ifade eden fiillerle bağlantı kurduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

6. “*-mA*+ iyelik eki + yönelme hâli eki” ile oluşturulan ifadelerin cümlede dolaylı tümleç görevinde kullanıldığı ve yapılan işin yerini ve yönünü ifade ettiği belirlenmiştir. Bu yapı genellikle durum fiillerine ve geçişsiz fiillere bağlanmıştır. Bu kalıbın bağlandığı fiiller yapı olarak incelendiğinde çoğunlukla birleşik fiillerle ilişki kurduğu görülmüştür.

7. “-*DIK*/-*AcAK*+ iyelik eki + yönelme hâli eki” alan ifadeler incelendiğinde bu kalıbın yapı olarak her fiile bağlandığı görülmüştür. Görünürlük bakımından -*DIK* ekinin bağlandığı cümlelerde bitmişlik görünüşünün hâkim olduğu, -*AcAK* ekinin bağlandığı cümlelerde ise plan, tasarı anlamının bulunduğu tespit edilmiştir.

8. “-*mA*+ iyelik eki + bulunma hâli eki” ile oluşturulan ifadeler incelendiğinde bu yapının nesne alamayan geçişsiz fiillere ve durum fiillerine bağlandığı belirlenmiştir. Ayrıca bu yapıların çatı bakımından edilgen çatılı fiillere bağlandığı da tespit edilmiştir. Bu kalıp cümlede yapılan işin adını belirtmektedir, işin yapılma zamanı belli olmadığı için bitmemişlik görünüşü hâkimdir.

9. “-*DIK*/-*AcAK*+ iyelik eki + bulunma hâli eki” alan ifadeler incelendiğinde bu yapının bağlandığı fiillerin cümlede yer tamlayıcısı görevinde kullanıldığı saptanmıştır. Bu yapıların görüldüğü cümlelerdeki fiillerde yapılan işin tamamlandığını belirten bitmişlik görünüşü tespit edilmiştir.

10. “-*mA*+ iyelik eki + ayrılma hâli eki” alan ifadeler incelendiğinde cümlede dolaylı tümleç görevinde kullanıldığı ve bu yapının bağlandığı fiillerin çatısı bakımından geçişsiz fiiller olduğu saptanmıştır. Ayrıca bu fiiller incelendiğinde büyük çoğunluğunun yapı bakımından birleşik fiiller olduğu görülmektedir.

11. “-*DIK*/-*AcAK*+ iyelik eki + ayrılma hâli eki” alan ifadelerin söz diziminde genellikle zarf görevinde kullanıldığı ve cümle içinde neden- sonuç anlam ilişkisi kurduğu tespit edilmiştir.

12. Çekimsiz fiiller, “-*DIK*/-*AcAK* /-*mA* ekleri + iyelik eki + hâl eki” olarak edatlarla bağlantı kurabilir. Edatlar, bağlandığı cümleye kullanıldığı edata göre farklı anlamlar verebilir. “*Neden-sonuç, zaman, durum, miktar ve karşıtlık*” anlamları bunlardan bazılarıdır.

İkinci bölümde şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. İkinci Bölümde iyelik ekiyle çekimlenen fiilimsilerin Türkiye Maarif Vakfının yayınladığı öğretim programı ve kazanımları açısından değerlendirilmiştir. Böyle yapıların söz konusu programda daha çok B1, B2 ve C1 seviyesinde kazanımlarla ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

2. Yabancılar Türkçe Öğretimi Programında yer alan B1 seviye kazanımlar incelendiğinde “-mA+ iyelik eki + hâl eki” ifadesini alan çekimsiz fiillerin “*tebrik/ kutlama, tavsiye/ uyarı, istek/ ihtiyaç, şikâyet, tercih/ teklif, öneri*” anlamları bildiren fiillere bağlandığı tespit edilmiştir.

3. Öğretim programında yer alan B2 seviye kazanımlar incelendiğinde, “-mA+ iyelik eki + hâl eki” yapısının bağlandığı çekimsiz fiillerin “*plan/ tasarı/ hayaller, talimat, uyarı, görüş/ eleştiri/ yorum, istek ve şikâyet*” bildiren fiillere bağlandığı görülmüştür.

4. Öğretim programında yer alan C1 seviye kazanımlar incelendiğinde öğrencinin bu seviyede teknoloji veya bilimle ilgili yapacağı tüm öneri, tespit, çıkarım, değerlendirmelerde “-mA+ iyelik eki + hâl eki” yapısını kullanmasının amaçlandığı tespit edilmiştir. Öyküleyici metinlerde de bu yapı bulunmuştur. Ayrıca bu yapının bağlandığı çekimsiz fiillerin “*genelleme, şart, varsayım, eleştiri, yorum*” bildiren ifadelerle bağlandığı tespit edilmiştir.

5. Öğretim programında yer alan B1 seviye kazanımlar incelendiğinde “-DIK/-AcAK+ iyelik eki + hâl eki” yapısını alan çekimsiz fiillerin, bağlandığı fiillerle “*gerekçe ve neden- sonuç ilişkisi*” kurduğu tespit edilmiştir. Ayrıca geçmişe ilişkin olay, durum ve bilgileri anlatırken, gelecekle ilgili plan tasarı ve hayalleri anlatırken, gözlem ve izlenimleri aktarırken bu yapının kullanıldığı tespit edilmiştir.

6. Öğretim programında yer alan B2 seviye kazanımlar incelendiğinde “-DIK/-AcAK+ iyelik eki + hâl eki” yapısını alan çekimsiz fiillerin; cümle içinde doğrudan veya dolaylı aktarım cümlelerinde, görüş, eleştiri ve yorum cümlelerinde, tahmin ve çıkarım ile ilgili ifadelerde, gerçek veya kurgusal ifadelerde kullanıldığı belirlenmiştir.

7. “-DIK/-AcAK + iyelik eki + hâl eki” yapısını alan çekimsiz fiillerin C1 seviye düzeyinde cümle içinde neden-sonuç ve gerekçe ilişkisi kurduğu, dolaylı ve doğrudan aktarım yapılırken kullanıldığı, geçmiş veya gelecekle ilgili duygu ve düşünceleri aktarırken kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKLAR

- Banguoğlu, T. (1990). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Deny, J. (2012). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Dilaçar, A. (1971) "Gramer: Tanımı, adı, kapsamı, türleri, yöntemi, eğitimdeki yeri ve tarihçesi." *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten* 19, 83-145.
- Ergin, M. (1993). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Gündüz, F.(2021)."Türkiye Türkçesinde Görünüş Kategorisi İncelemelerinde Kullanılan Üç Yaklaşım." *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 12.1, 42-49.
- Güneş, F.(2011). "Dil Öğretim Yaklaşımları ve Türkçe Öğretimindeki Uygulamalar". *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8.15, 123-148.
- İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu* (2005). Ankara: MEB. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2003). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ozil, Ş.(1994), "Temel Tümcelerde ve Ortaçlı Yapılarda Kip Anlatımı." *Dilbilim Araştırmaları Dergisi* 5, 112-127.
- Özdemir, E.(1967). "Türkçede Fiillerin Çekimlenişine Toplu Bir Bakış." *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten* 15, 177-203.
- Taylan, E. E. (1993). "Türkçede -DIK Ekinin Yantümcelerdeki İşlevi Üzerine." *Dilbilim Araştırmaları Dergisi* 4, 161-171.
- Tüm, G. (2022), *Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Gücü ve Geleceği*, Ankara: Sınırsız Eğitim ve Araştırma Derneği Yayınları.
- Türkçe Öğretimi Ders Kitabı - Seviye B1* (2015). Ankara: Yunus Emre Enstitüsü Yayınları.
- Türkçe Öğretimi Ders Kitabı - Seviye B2* (2015). Ankara: Yunus Emre Enstitüsü Yayınları.
- Türkçe Öğretimi Ders Kitabı - Seviye C1* (2015). Ankara: Yunus Emre Enstitüsü Yayınları.
- Türkçe Sözlük* (1998). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı* (2020). İstanbul: Türkiye Maarif Vakfı Yayınları.

URL-1: <https://www.tnc.org.tr/tr/https://www.tnc.org.tr/tr/>, Türkçe Ulusal Derlemi (Erişim Tarihi: 15.09.2024).

URL-2: <https://sozluk.gov.tr/>, Türk Dil Kurumu Sözlüğü (Erişim Tarihi: 13/11/2024).

Üstünoğlu, K. (2005). "Türkçede Zaman Kavramı ve İşlenişi" *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 6.9, 187-201.

Yabancılar İçin Türkçe - Seviye B1 (2013). Ankara: Gazi Üniversitesi Tömer Yayınları.

Yabancılar İçin Türkçe – Seviye B2 (2013). Ankara: Gazi Üniversitesi Tömer Yayınları.

Yabancılar İçin Türkçe – Seviye C1 (2013). Ankara: Gazi Üniversitesi Tömer Yayınları.

Yeni Hitit Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı -B1 (2014). Ankara: Ankara Üniversitesi Tömer Yayınları.

Yeni Hitit Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı -B2-C1 (2014). Ankara: Ankara Üniversitesi Tömer Yayınları.

Yılmaz, Ç. (2024). "Türkçede Cümle Ögelerinin Sınıflandırılması Üzerine Bir Ölçüt Önerisi", *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 14, 470-494.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı:	Leyla YER DÜZCAN			
Öğrenim Durumu				
Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim				
Ortaöğretim				
Lise				
Lisans				
Yüksek Lisans				
İş Deneyimi:				
Yayımlarım:				